

Kongehuset og Færøerne af Mads Valdemar Egsgaard Hauge

Introduktion

Færøerne er en øgruppe i det nordlige Atlanterhav placeret omtrent midt imellem Norge, Skotland og Island. Færøerne består af 18 øer med et befolkningstal på 50.196 (2015), hvoraf hovedstaden Tórshavn har 12.635 (2015) indbyggere. I dag er det kun øen Lítla Dímun, der er ubeboet. Øerne blev angiveligt befolket i 600-tallet af irske munke, som i 800- og 900-tallet afløstes af norske vikinger. Færøerne omtales første gang i skriftlige kilder i 825, hvor en irsk munk beskrev øerne som et sted med mange får. Endelsen -øer er afgjort nordisk, og det første led kan bedst tolkes som et rent nordisk *fær*, svarende til det østnordiske *får*. Færøerne eller *Føroyar* på færøsk betyder således fåreøerne. Traditionelt har landbrug, herunder især fåreavl, da også været det dominerende erhverv, mens fiskeriet i dag er hovederhvervet.

Siden slutningen af 1300-tallet har de vindblæste, nordatlantiske øer været en del af det danske rige. Alligevel besøgte det danske kongehus først Færøerne i 1844. Såfremt man medtager H. M. Dronningens seneste besøg på de grønne øer i juni 2016, har de danske monarker og/eller repræsentanter for det danske kongehus fra 1844 til i dag gennemført 26 besøg på Færøerne med intervaller, der gennemsnitligt ligger på godt syv år. Først i 1874 fik Færøerne besøg af en regerende dansk konge. Tilbage står derfor det essentielle spørgsmål: Hvorfor skulle der gå næsten 500 år, før øriget i Nordatlanten fik besøg af det danske kongehus? Svaret på det spørgsmål findes dels i øernes særlige statsretlige placering, dels i de kongelige rejsers symbolik og funktioner.

Baggrunden for de kongelige besøg på Færøerne

Færøerne blev i 1035 en del af det norske kongerige. I 1200-tallet nåede det norske rige sit territoriale højdepunkt med bl.a. de nordatlantiske besiddelser Færøerne, Island, Grønland, Hebriderne (afgivet i 1266 til Skotland) og Orkney- og Shetlandsøerne, der som finansiering til en medgift blev pantsat i 1469 af den danske kong Christian 1. til Skotlands kong Jacob 3. Pantet er aldrig blevet indløst. Disse norske besiddelser i middelalderen havde karakter af såkaldte skattelande til den norske krone, dvs. skattepligtige lydlande under Norge og Norges konge. I 1380 etableredes der på baggrund af arv en personalunion mellem Danmark og Norge, da den danske kong Oluf 2. arvede den norske kongetrone som Olav 4. efter sin far, den norske kong Haakon 6. En personalunion angiver, at to eller flere stater har et fælles monarkisk statsoverhoved.

Danmark var den absolut ledende magt i denne union, der blev yderligere udbygget i 1397 med den nordiske Kalmarunion, som efter gentagne genopretningsforsøg op gennem 1400-tallet endeligt opløstes med Sveriges løsrivelse i 1523. Med unionen i 1380 kom Færøerne derved under dansk overhøjhed, selvom øerne sammen med Island og Grønland fortsat formelt var en del af kongeriget Norge. I løbet af 1500- og 1600-tallet løsnedes gradvist de administrative bånd til Norge til fordel for en nærmere tilknytning til Danmark. Færøernes lagting, der oprindeligt alene havde domsmyndighed og derfor ikke at regne som et egentligt parlament, var eksempelvis ikke indbefattet blandt de norske lagting i Christian 4.s norske lov fra 1604. At Færøerne blev regnet som en særlig rigsdal, fremgår tillige af, at Frederik 3. året efter sin tronbestigelse og efter aflæggelse af hyldningsed i Danmark, Norge og Island også modtog hyldningsed af lagtinget og den færøske almue i 1649. I august 1662 blev der på lagtinget aflagt hyldningsed til Frederik 3. som enevældig konge fra lagmand (leder af lagtinget), provster, præster, sysselmænd (lokale embedsmænd med administrative og politimæssige beføjelser), lagretsmænd (meddommere), bønderne og den menige almue. I 1709 blev den færøske handel underlagt et kongeligt, dansk monopol i København, hvorved Færøerne også økonomisk integreredes i det danske centrum.

Kirkeligt udgjorde Færøerne i middelalderen et selvstændigt katolsk bispedømme, underlagt Nidaros Ærkebispedømme i Trondheim. Med reformationen i 1500-tallet var øriget en kort overgang et uafhængigt evangelisk-luthersk stift, der dog fra 1557 omlagdes til et provsti under først Bergen Stift (1557-1709), Sjællands Stift (1709-20), Islands Stift (1720-75) og fra 1775 igen Sjællands Stift.

I 1537 nedlagdes det norske rigsråd, og kongeriget Norge indgik derefter i en realunion, dvs. en union med en politisk reduceret suverænitet for den svageste af staterne, dvs. Norge, med Danmark. Dermed blev de gamle norske bilande Færøerne, Island og Grønland ligeledes efter 1537 i realiteten administreret som danske provinser. Det norske kongerige eksisterede dog videre, Norge indgik fortsat i den danske konges titel, og det dansk-norske dobbeltmonarki blev under enevælden betegnet som tvillingerigerne Danmark og Norge. Enevældens ensretningstendens baserede sig på Danmark og Norge som to adskilte kongeriger. Christian 5.s Danske Lov af 1683 blev fulgt op af Christian 5.s Norske Lov af 1687, der sattes i kraft på Færøerne fra 1688. Selvom et direkte dansk styre reelt blev etableret fra 1500- og 1600-tallet, vedblev den danske konge således at være herre over Færøerne, Island og Grønland alene i kraft af sin funktion som norsk konge.

Ved freden i Kiel i januar 1814 måtte Danmark afstå Norge til kongen af Sverige, hvis tronfølger siden 1810, den franske general Jean-Baptiste Bernadotte, fra 1818 svensk-norsk konge under

navnet Carl 14. Johan (Carl 3. Johan i Norge), kløgtigt havde placeret Sverige i koalitionen imod sit eget fødeland, Frankrig, i Napoleonskrigene i begyndelsen af 1800-tallet. Danmark holdt uklogt på den franske alliance helt indtil Frankrigs kapitulation og den franske kejser Napoleons fald i 1814/15. Myten tilsiger, at de svenske forhandlere i Kiel glemte de norske bilande, men sandheden er snarere, at Sverige kun var interesseret i det norske fastland. Endvidere var Sverige efter afståelsen af Finland til Rusland i 1809 underlagt betydelig russisk indflydelse, som de europæiske stormagter frygtede ville komme til at gøre sig gældende i Nordatlanten med en svensk annektering af de gamle norske besiddelser. På Wienerkongressen i 1814-15 reorganiserede man det europæiske statssystem efter Revolutions- og Napoleonskrigene, der havde stået på i en menneskealder siden 1792. Et af Wienerkongressens principper, ligevægtsprincippet, fordrede en europæisk magtbalance, hvor ingen af de dominerende magter måtte blive for magtfulde. Resultatet af Kielerfreden var derfor, at Danmark beholdt bilandene, som i forbindelse med afståelsen af Norge til Sverige simpelthen blev overført fra Norge til Danmark. Desuden fik Storbritannien ved freden i Paris 1814 lov til at beholde den i 1807 erobrede ø Helgoland i Nordsøen, som blev en koloni i det britiske imperium. Helgoland havde hidtil været en del af det dansk-norske dobbeltmonarki.

Som følge af tabet af Norge udgik den norske, økse bærende løve fra det danske kongevåben i 1819, der til gengæld fik tilføjet den grønlandske isbjørn, den islandske stokfisk (fra 1903 en hvid falk) og den færøske vædder som en synlig markering af de nordatlantiske bilandes placering i det danske rige. Den grønlandske isbjørn og den færøske vædder var fra hhv. 1665 og 1668 repræsenteret i det kongelige segl som våbenmærker, ligesom Island i form af en kronet stokfisk, dvs. en tørret og flækket torsk, fra 1500-tallet. Hverken Grønland, Island eller Færøerne indgik imidlertid i den danske konges titel, hvilket fortsat var tilfældet efter 1819. Alligevel kom de tre nordatlantiske bilande til at få en mere fremtrædende position i det danske kongehus' bevidsthed, og et tydeligt udtryk herfor var de første kongelige besøg på atlantehavsøerne i slutningen af 1800-tallet og begyndelsen af 1900-tallet. Island fik sit første kongebesøg i 1874 og Grønland i 1921.

Når H. M. Dronningen i sine årlige nytårstaler sender sine hilsener til Færøerne og Grønland, er det hovedsageligt for at markere disse to områders tilhørsforhold til det danske rige, hvor monarkiet som institution og monarken som person inkarnerer den danske statsmagt og sammenbinder de to nordatlantiske rigsdele med Danmark. De kongelige rejser tjener samme formål i forhold til at fremhæve kongehusets rolle som den samlende faktor i relationen mellem de forskellige dele af en statsdannelse og knytte bånd mellem monark og folk. I 1930'erne, under Christian 10. og dronning Alexandrine, indstiftedes traditionen med de årlige sommertogter med kongeskibet Dannebrog

rundt til Danmarks forskellige egne og til Færøerne, Island og Grønland. I middelalderens Europa var rejsekongedømmet et almindeligt fænomen, hvor monarken rejste rundt i sit rige for at virke i sine funktioner som bl.a. lovgiver, dommer og hærleder. Der var i et sådant system ikke tale om nogen hovedstad i betydningen fast residensstad for kongefamilien og hoffet, men snarere favoritbesøgssteder, hovedsæder eller -residenser. I en dansk sammenhæng blev rejserne stadig sjældnere i senmiddelalderen i 1400-tallet i takt med, at statsapparatet voksede, og kongerne begyndte at bosætte sig permanent i København. I 1600-tallet fik den danske hovedstad tilskrevet egentlige politiske institutioner. Under enevælden foretoges planlagte rejser i Danmark, hertugdømmerne Slesvig og Holsten og Norge, som fx besøgte i 1733 og 1749 i stort anlagte rejser af Christian 6. og Frederik 5.

Ved disse besøg i Norge blev de norske bilande ifølge datidens statsorganisering også besøgt af den danske monark, da de tilhørte det norske kongerige. Det oldenborgske monarki kan bedst beskrives som en såkaldt konglomeratstat, dvs. en stat, som bestod af forskellige lande eller provinser med forskellige statsorganer. En konglomeratstat var som hovedregel også en multinational statsdannelse med forskellige sprog og religioner. Til trods for alle forskelligheder blev staten sammenholdt af en hersker, en monark. Efter 1814 blev de norske bilande officielt en del af kongeriget Danmark og rykkede dermed tættere på den danske krone.

De tre nordatlantiske rigsdeles tilhørsforhold til det danske monarki var af forskellig karakter. Grønland havde indtil 1953 officielt status som dansk koloni, mens Færøerne og Island regnedes for egentlige bilande. Bilande betegner som begreb landområder, der ikke er selvstændige stater, men regnes som en mellemting mellem en koloni og en provins. Danmark havde foruden Grønland tropekolonier i Indien og Afrika, der solgtes i 1845 og 1850, Nicobarerne i Det Indiske Ocean (solgt i 1868 uden vederlag) og Dansk Vestindien. Et nordisk eksempel på en provins er Finland, som fra middealderen og indtil 1809 var en svensk provins uden egen politisk repræsentation eller statsorganer. Med enevældens afskaffelse i 1848 og indførelsen af det konstitutionelle monarki med Junigrundloven af 1849 valgte Island og Færøerne hver sin vej i forhold til en eventuel tilknytning til den nye danske styreform. Island blev ikke omfattet af Junigrundloven, mens Færøerne omvendt i 1850 med en særlig valglov blev en del af det nye, demokratiserede politiske system i Danmark med repræsentation i Rigsdagens to kamre, Folketinget og Landstinget. Den danske grundlov gjaldt selvsagt ikke for kolonien Grønland. Dermed blev monarkiet den eneste institution, der forbandt Danmark med de nordatlantiske dele af riget, hvilket forklarer de relativt hyppige kongebesøg fra slutningen af 1800-tallet. Sammenhængskraften i det danske rige var funderet på kongehuset.

Kronprins Frederiks (7.) besøg i 1844

I løbet af 1700-tallet, under indtryk af det danske riges voldsomme reduktion i 1600-tallet, blev det et politisk ideal at skabe en enhedsstat, en såkaldt *helstat*, på basis af den danske konglomeratstat. En enhedsstat er en stat, som består af bare én statslig enhed med tilhørende institutioner og organer. Magten i den multinationale oldenborgske helstat skulle centraliseres i København, og det enevældige styre søgte med baggrund i dette enhedsprincip at ensrette rigets forskellige dele. Denne politik fandt efter 1814 anvendelse på Færøerne, der var en del af den dansk-norsk-tyske helstat indtil 1814, og fra 1814-64 den dansk-tyske helstat. Færøerne blev i 1816 et dansk amt, Lagtinget ophævedes, og embedet som lagmand, dvs. formand for Lagtinget, bortfaldt. I 1821 udnævntes den første amtmand, der var placeret som den øverste danske embedsmand på Færøerne. De højst placerede embedsmænd på Færøerne, amtmanden, sorenskriveren (dommeren), landfogeden (politimesteren) og provsten, blev nu alle i 1800-tallet rekrutteret blandt danskere. Kun én af de 15 amtmænd, der bestred stillingen indtil dens afskaffelse i 1948, var færing. Det var Christian Bærentsen, der var amtmand 1897-1911.

Den dansk-norske personalunion udviklede sig i 1537 til en realunion, det dansk-norske dobbeltmonarki (1537-1814). I et dobbeltmonarki er udenrigspolitikken, hæren og finanspolitikken fælles anliggender mellem to monarkier. Som nævnt ovenfor integreredes Færøerne politisk, nationalt, økonomisk og kirkeligt i det danske hovedland fra 1500- og 1600-tallet og underlagdes i stigende omfang den danske centralmagt. Ændringen af Færøernes status til et amt i det danske rige udgjorde med andre ord ikke noget voldsomt brud i den færøske historie, da den kunne bygge på indarbejdede danske traditioner og praksisser fra den danske centraladministration i København.

I sommeren 1844 besøgte den danske kronprins Frederik (7.) Færøerne. Anledningen til besøget i Nordatlanten var i princippet den samme som til prinsens besøg på Island i 1834: en ægteskabelig krise. I 1828 ægtede prins Frederik sin halvkusine prinsesse Vilhelmine, der var kong Frederik 6.s yngste datter. Ægteskabet var mildest talt ikke harmonisk, og parret blev separeret i 1834. Samme år sendte kongen den unge prins ud af København og først til Jægerspris Slot i Hornsherred og dernæst efter kongelig ordre på langfart til Island. Det var første gang, at det danske kongehus besøgte Island. Besøget på vulkanøen var imidlertid ikke tilstrækkeligt til at redde det skrantende ægteskab. I 1837 blev parret skilt. I 1841 indgik kronprins Frederik atter et standsmæssigt ægteskab, da han giftede sig med den nordtyske prinsesse Mariane af Mecklenburg-Strelitz. Den danske tronfølger sværgede dog fortsat mere til bordets og livets glæder generelt end til sine forpligtelser som kongelig ægtemand, hvorved også hans andet ægteskab blev en total fiasko. I

1844 rejste kronprinsessen hjem til sine forældre. Noget måtte gøres for at afværge en ny kongelig skilsmisse. Kronprins Frederik gik ombord på fregatten Gefion med kurs mod Skotland, hvorfra turen skulle fortsætte til Færøerne.

Efter to ugers ophold i Skotland fortsatte rejsen med seks dages sejlads mod øgruppen, hvis sydligste øer dukkede frem i tågen den 22. juni. Ved øen Stóra Dímun kom amtmand Christian Pløyen ombord for at byde den kongelige gæst velkommen. Herefter gik turen til Tórshavn på øen Streymoy og den officielle modtagelse med æresport, taler, sange og hurraråb. I Tórshavn var der officielle middage, besøg i byens skole, bibliotek, Den Kongelige Handels lokaler, gudstjeneste samt en tur til Kirkjubøur med ruinen af Magnus-katedralen, Færøernes gamle domkirke fra omkring år 1300, og kong Sverres hule. I Streymoys sydligste fjeld ligger en grotte, hvor det ifølge legenden siges, at Sverre Sigurdsson, senere kong Sverre af Norge (1184-1202), blev født og opfostret, deraf navnet kong Sverres hule. Efter et par dage i Tórshavn sejlede man mod vest til øen Hestur og herfra til byen Midvág på øen Vágar. Ved indsejlingen i Midvágbugten passerede det kongelige selskab en imponerende stejl klippe, Trøllkonufingur, som i dagens anledning blev omdøbt til Kongespiret til ære for kong Christian 8. Da selskabet sejlede forbi, klatrede en ung færinger til ære for den danske kronprins med fare for liv og lemmer op på det bratte fjeld. Så vidt vides er denne stejle klippe kun besteget denne ene gang.

Under opholdet i Midvágbugten deltog rejsefølget, herunder kronprins Frederik, i den ikke ufarlige grindejagt. Efter et par timers døds kamp var resultatet omkring 250 hvaler, der blev fordelt mellem deltagerne og bygdens øvrige beboere efter vedtagne regler. Dog på nær to hvaler, som kronprinsen egenhændigt havde nedlagt. De kom med til København og blev foræret til Det Kongelige Naturhistoriske Museum, det senere Zoologisk Museum. Grindfangst er en århundredgammel jagttradition på Færøerne, hvor grindehvaler har udgjort omkring en fjerdedel af færingernes samlede kødforbrug. Ved sin deltagelse i ”Grindabod”, som grindfangsten kaldes på færøsk, vandt kronprinsen øjeblikkeligt færingernes hjerter. Under besøget på Færøerne i 1844 var kronprinsen med til at lægge grunden til sit tilnavn som Danmarks konge, ”Frederik Folkekær”.

Efter et par dages hvil gik turen sydpå til øen Sandoy, hvor selskabet gik på jagt. Herfra fortsattes til Stóra Dímun, hvor kronprinsen og hans følge fik demonstreret den traditionelle færøske fuglefangst langs de stejle klippevægge, der på denne ø er fra 100-396 meter høje. Det kongelige selskab fulgte interesseret det farefulde erhverv fra klipperne nede ved havet, og den lokale fuglefanger gik især efter den attraktive lunde, også kaldet søpapegøjen. Efter flot og veludført dåd gik turen over øen Skúvoy til Sandoy og tilbage til Tórshavn.

Den sidste udflugt på rejsen gik til den nordlige del af Færøerne, til byen Eidi på øen Eysturoy. Her besøgte kronprins Frederik en gammel bekendt fra Fredericia, Paul Jonssen, som nu boede i Eidi med sin familie. Efter sin første skilsmisse i 1837 var prins Frederik blevet forvist til garnisonsbyen Fredericia af Frederik 6. Her boede han indtil faderen, Christian 8., efterfulgte sin fætter på tronen i 1839. På nordkysten af Eysturoy foretoges en sejltur ind i en stor, grøn katedrallignende grotte benævnt Fingalshulen. Hjemturen fra Eidi gik vest om Streymoy.

Efter en måned på Færøerne rejste kronprins Frederik fra Tórshavn med kurs mod København. Det officielle kongelige besøg havde haft til formål at aflede offentlighedens opmærksomhed fra den kongelige ægteskabskrise; et forehavende, der virkede ganske efter hensigten. Færøerne var blevet solidt forankret i kronprinsens hjerte. Den kongelige gæst bar under sit besøg den særegne færøhue, som i dag er en del af De Danske Kongers Kronologiske Samling (Rosenborg). Rejsen til Færøerne kunne dog lige så lidt som Islandsrejsen i 1834 forhindre en kongelig skilsmisse. I 1846 blev det danske kronprinsepar skilt. I 1850 faldt kong Frederik 7. endelig til ro, da han indgik sit tredje ægteskab. Den udkårne var den borgerlige Louise Rasmussen, balletdanserinde og tidligere modehandlerske, der i forbindelse med giftermålet udnævntes til lensgrevinde af Danner.

Modtagelse med dødelig udgang

I 1874 blev Færøerne og Island for første gang bæret med et kongebesøg. Med på rejsen var foruden Christian 9. også kongens yngste søn, prins Valdemar, der endnu ikke var fyldt 16 år og netop var begyndt på Søværnets Officersskole efter sin konfirmation. Han skulle siden blive kendt som Sømandsprinsen i det danske kongehus. Det kongelige følge rejste fra Frederikshavn ombord på fregatten Jylland, der var herostratisk berømt for sin indsats i det sejrige søslag ved Helgoland den 9. maj 1864 mod den preussiske og østrigske flåde. Fregatten var på dette nordatlantiske togt ledsaget af korvetten Hejmdal. Den umiddelbare anledning til besøget var 1000-året for Islands første bosættelse, hvis højtideligholdelse meget passende faldt sammen med vedtagelsen af Islands første forfatning. Denne nye grundlov, som Christian 9. underskrev i januar 1874 og i forbindelse med sit besøg på Island officielt overdrog til islændingene, indebar, at det i 1843 genoprettede rådgivende Alting blev lovgivende for islandske forhold.

Under indtryk af særligt Julirevolutionen i Frankrig i 1830 og generelt de nationale og liberale strømninger i Europa, der krævede folkelig medbestemmelse og afskaffelse af de enevældige styreformer, oprettedes i 1834 fire rådgivende stænderforsamlinger i den dansk-tyske helstat. I Roskilde Stænderforsamling var Island repræsenteret af tre kongevalgte medlemmer, der også

skulle varetage Færøernes interesser i stænderforsamlingen. Efter Altingets genoprettelse i 1843 var Færøerne fra 1844 repræsenteret af et kongevalgt medlem. I 1852 blev Lagtinget genoprettet, dog kun som rådgivende i lovgivningssager ligesom de fire stænderforsamlinger og det islandske Alting fra 1843-74. Lagtinget kunne således afgive en erklæring om Rigsdagens lovforslag. Det nye lagting fik i første omgang 18 folkevalgte medlemmer, og herudover var amtmanden og provsten fødte medlemmer. Amtmanden var født formand, og han fik desuden den udøvende magt. Den lovgivende magt lå fortsat i København, mens den dømmende magt udgjordes af danske juridiske embedsmænd på Færøerne. Dansk lovgivning blev kun iværksat på Færøerne med amtmandens godkendelse, hvorfor amtmanden nærmest havde status som en art vicekonge.

I kraft af den særlige færøske valglov i 1850 var Færøerne fra det første rigsdagsvalg i 1851 repræsenteret i den danske Rigsdag med et medlem af Folketinget og et medlem af Landstinget. Den reviderede danske grundlov af 1866 bestemte, at Lagtinget fremover skulle vælge Færøernes landstingsmedlem. Lagtinges historie går tilbage til år 900, hvilket gør det færøske parlament til et af de ældste i Europa og verdenen. Siden sin begyndelse i vikingetiden har Lagtinget formentligt afholdt sine møder på halvøen Tinganes i Tórshavn; det samme sted, som Lagtinget holder til den dag i dag.

Et af de nye færøske lagtingsmedlemmer var læreren Andreas Christian Lützen, der var født i hertugdømmet Slesvig, lige syd for den nuværende dansk-tyske grænse af 1920. Lützen hørte til blandt de ledende figurer i Lagtinget, hvis medlemmer konstant lå i sammenstød med Carl Emil Dahlerup, der var Færøernes egenrådige amtmand 1849-61. Til sidst fik Lagtinget, anført af bl.a. Lützen, og justitsministeriet, forflyttet Dahlerup på grund af hans samarbejdsvanskeligheder. I perioden 1863-64 sad Lützen, der foruden lærer også var købmand, kirkesanger og organist, tillige i Rigsdagen som færøsk suppleant i Landstinget. I sin egenskab af lærer i Tórshavn og ikke mindst som byens borgmester og formand for Borgerrepræsentationen skulle Andreas Lützen holde velkomsttale for Christian 9. den 25. juli 1874 ved kongens ankomst til Færøernes hovedby. Hans datter, Anna Evensen, har levende beskrevet begivenheden og dens tragiske udgang.

Dengang vi derhjemme kunde høre, at Folk raabte: "Nu kommer Kongeskibet", kom Fader saadan til at ryste. "Du er da vel ikke nervøs, Fader?" spurgte jeg. "Du er jo saa vant til at tale." "Det er ikke saadan at tale for sin Konge", sagde Fader nervøst, han rystede saadan paa Hænderne, at han nær aldrig havde faaet sat sine Manchetknapper i. Endelig var vi færdige og gik ned ved den nye Kongebro [kaldes i dag Kongabrugvin], hvor Talen skulde holdes. Fader tog plads foran, min Mand

og jeg stod lidt bagved. Moder var gaaet ind i et Hus for bedre at kunne se. Da Kongechaluppen kom sejlene ind mod Broen, viftede Folk med Lommetørklæder og raabte hurra og hurra i en uendelighed. Endelig steg Kongen i Land, og min Fader begyndte Velkomsttalen. Fader var meget bevæget, medens han talte. Stemmen blev svagere og svagere. Jeg ved ikke om han naaede enden med Talen, men Bevægelsen truede med at overvælde ham. Kongen tog da resolut Faders Haand i sin og sagde ham tak for den smukke Tale. Fader bøjede sig, jeg troede det var for Kongen, men saa var der en ung Mand, der tillige med min Mand greb Fader, der pludselig sank sammen. Man troede, at Fader var besvimet, og han blev baaret ind i et Hus i nærheden. Kongen og Prins Valdemar fulgte med, og der blev sendt Bud til Moder om at komme, da Fader var besvimet. Der kom straks to Læger, men der var ikke noget at gøre, Fader var død af Hjerteslag, død med sin Konges Haand i sin, og det var den skønneste Død han kunde faa. Fader holdt meget af Kongen og Kongefamilien. Kongen var meget bevæget over Faders død, og han søgte straks at mildne Ulykken. Moder fik ikke Pension. Kongen tilbød af sin egen Lomme at betale Moder 400 om aaret, om det var Rigsdaler eller Kroner, husker jeg ikke. Det var jo mange Penge dengang og en stor hjælp for Moder, der fik dem ligesaa længe hun levede.

Borgerrepræsentationens formand faldt simpelthen død om, da han havde holdt modtagelsestalen. En hændelse, som gav genlyd i hele det danske rige. Lützens tale skulle understrege Tórshavn og Færøernes glæde over det første besøg af en regerende dansk monark nogensinde, og den kongetro Lützens død midt i disse takkeord gjorde det historiske besøg i 1874 dobbelt mindeværdigt.

Christian 9. ville med besøget på Færøerne og Island søge at holde sammen på resterne af den oldenborgske helstat efter det katastrofale nederlag i krigen i 1864 og afgivelsen af hertugdømmerne Slesvig, Holsten og Lauenborg til sejrherrene Preussen og Østrig. I forbindelse med fredsforhandlingerne efter Den Dansk-Tyske Krig i 1864 havde man diplomatisk og politisk fra dansk side sonderet mulighederne for at beholde det overvejende dansktalende Nordslesvig mod at udlevere Island til de tyske sejrsmagter. Den nordiske samhørighedsfølelse satte dog i den sidste ende en stopper for disse planer.

De europæiske stormagter havde i 1852 anerkendt prins Christian af Slesvig-Holsten-Sønderborg-Glücksborg og hans mandlige efterkommere som arvinger til den dansk-tyske helstat, der bestod af kongeriget Danmark og i personalunion hertugdømmerne Slesvig, fra 1460 Holsten (grevskab, fra 1474 hertugdømme) og fra 1815 Lauenborg. Valget af helstatens tronfølger efter den barnløse Frederik 7. blev bekræftet året efter i den danske rigsdag med vedtagelsen af tronfølge-loven af

1853. Christian 9. følte sig forpligtet på at bevare helstaten, som han arvede med Frederik 7.s død i 1863. Inden for sit første regeringsår måtte kongen imidlertid afgive to femtedele af sit rige, da den dansk-tyske helstat opløstes, hvilket var en stor sorg for den første glücksborger på den danske trone. I sit virke som dansk konge måtte Christian 9. derved agere inden for stærkt reducerede rammer i forhold til dem, som i sin tid havde udstukket hans valg til helstatens tronfølger.

Jævnfør ovennævnte helstatstanke betegnede man efter tabet af Norge i 1814 Danmark, Færøerne, Island og Grønland som en rigsenhed i officiel dansk terminologi. Som denne rigsenheds overhoved måtte den danske monark og kongemagten markere sin tilstedeværelse i de nordatlantiske dele af det danske monarki. Christian 9. søgte derfor med sit besøg at demonstrere fra officielt dansk side, at levnene fra det oldenborgske monarki i Nordatlanten regnedes som integrerede og væsentlige dele af det danske kongerige. Besøget blev en overordentlig succes. Christian 9. gjorde sig aldeles vellidt i den færøske befolkning. Til et stort bal i Tórshavn tog kongen del i færingernes traditionsrige kædedans med ungdommelig iver og vitalitet. Til minde om dette historiske kongelige besøg rejste man i 1882 obeliskken 'Kongemindet' i Tórshavn.

Frederik 8.s besøg i 1907

I sommeren 1907 aflagde kong Frederik 8. sammen med sin tredjeældste søn, prins Harald, besøg på Færøerne og Island. Med på denne nordlandsrejse var repræsentanter for hovedparten af den danske statsmagt, dvs. foruden kongehuset deltog også dele af den danske regering og 40 medlemmer af Rigsdagens to ting. Derved stod besøget i 1907 i skarp kontrast til Christian 9.s ditto 33 år tidligere, som kun blev ledsaget af den daværende justitsminister, der var med i sin egenskab af minister for Island. Det første kongelige besøg i Nordatlanten i det 20. århundrede afspejlede det politiske systemskifte, som havde fundet sted i Danmark i 1901 med udnævnelsen af den første venstre-regering og anerkendelsen af parlamentarismen som statsskik. Med "Systemskiftet" i 1901 blev Folketingets sammensætning bestemmende for dannelsen af de danske regeringer, og kongemagten blev som følge heraf frataget en stor del af dens hidtidige politiske magt.

Frederik 8. var modsat sin far, Christian 9., en stor tilhænger af folketingsparlamentarismen og viste dette med al ønskelig tydelighed ved at foretage sin rejse til de nordatlantiske rigsdele med deltagelse af repræsentanter fra den danske Rigsdag. Det fremtidige forhold mellem Danmark og Island måtte ifølge den nye konge og venstre-regeringen basere sig på de demokratiske institutioner, som de fremstod i det parlamentariske folkestyre efter en menneskealders politisk forfatningskamp i slutningen af 1800-tallet.

Den 24. juli 1907 ankom det store danske følge til Våg fjorden på Færøerne sydligste ø, Suduroy, efter tre dages sejlads fra København. Kongen og prins Harald rejste med passagerdamperen Birma, rigsdagsmændene med Atlanta, begge skibe fra ØK, og krydserne Geysir og Hejmdal eskorterede det fornemme følge. På Suduroy blev der aflagt besøg på hvalstationen i Lopra. Efter Frederik 8.s indbydelse deltog Rigsdagens formænd og sognefoged Olsen i Våg i frokosten ombord på Birma. Om eftermiddagen besøgte byen Trongisvágur på den nordlige del af Suduroy, hvor kommunalbestyrelsens formand, købmand Peter Mortensen, udbragte et leve for kongen, der hilstes med nifoldige hurraråb. Den 25. juli ankom skibene til Tórshavn, hvor de 40 rigsdagsmænd steg i land på Kongebroen som de første og modtoges af amtmanden, der på Lagtingets vegne bød majestæten velkommen og udbragte et leve for statsoverhovedet, som blev besvaret med begejstrerede hurraråb fra de mange forsamlede færinger. I Tórshavn besøgte kongen bl.a. Kongemindet, apoteket, kirken, realskolen, amtmandsboligen, sygehuset og Niels Finsenmonumentet, hvor regenten fastskruede den sidste skrue på mindetavlen. Lægen Niels Finsen var Færøernes store søn, der blev både den første færøske og den første danske nobelpristager i 1903, da han modtog Nobelprisen i medicin for sin gavnlige behandling af hudtuberkulose med lys. Finsen selv døde allerede i 1904, blot 43 år gammel. I Tórshavn talte Frederik 8. fra lagtingshuset. Om aftenen var der festmiddag med deltagelse af kongehuset, rigsdagsmændene, embedsmænd på Færøerne, kommunalforstandere mfl. Blandt talerne var amtmand Bærentsen. Efter de officielle taler talte kongsbondesønnen Jóannes Patursson.

Mere end nogen anden kom den karismatiske og omdiskuterede kongsbonde Jóannes Patursson med sine dybe rødder i færøske traditioner og færøsk samfundsliv til at tegne billedet af den færøske nationalbevægelse og dens krav om mere selvbestemmelse til Færøerne. I de sidste årtier af 1800-tallet var der en voksende erkendelse af, at Færøerne ikke blot var et dansk amt, men udgjorde en selvstændig nation med ret til egne nationale traditioner og symboler. Denne udvikling skal i høj grad ses som en reaktion på den gennemgribende forandring af det færøske samfund, som ophævelsen af den kongelige monopolhandel i 1856 og indførelsen af frihandel medførte. Færøerne gennemgik derefter en kraftig industrialisering og modernisering med indvandring af flere danskere end hidtil, og det økonomiske tyngdepunkt flyttedes efterhånden fra landbruget, herunder den traditionelle fåreavl, til fiskeriet. I denne radikale og pludselig åbning ud til omverdenen måtte der nødvendigvis komme en voldsom modreaktion. I 1881 stiftedes Færingeforeningen (*Føringafelag*), der var en kulturel og national forening for færinger i Danmark, ikke mindst de færøske studenter ved Københavns Universitet. I 1889 dannede man en lignende forening på Færøerne.

Hovedformålet med disse foreninger var at værne om det færøske sprog, som man mente var under et særdeles stort pres udefra. Foreningerne havde ikke en bestemt politisk holdning og tog ikke stilling til Færøernes status i det danske rige, men søgte i stedet at skabe en nationalfølelse hos både hjemmeboende og udeboende færinger. Jóannes Patursson deltog fra begyndelsen aktivt i den færøske afdeling af Færingeforeningen. Som kongsbondesøn var Patursson arving til kongsgården i Kirkjubøur, som i middelalderen havde været bispegård. Gårdens historie går helt tilbage til 1100-tallet. Med reformationen inddrog Christian 3. to tredjedele af bispegodset, og ved bispedømmets nedlæggelse i 1557 blev også den sidste tredjedel kongsjord. Kongsjorden, som udgjorde ca. halvdelen af Færøernes jord, bortfæstedes til de såkaldte kongsbønder, som i de efterfølgende århundreder dannede et stabilt element i det færøske samfunds folkelige og politiske liv. Den ældste søn arvede som oftest fæstet, hvorfor kongsgårdene stort set forblev udelte i samme slægts hænder. Familien Patursson, der indvandrede i 1557 til Færøerne fra Norge, sidder i dag som 17. generation på kongsgården i Kirkjubøur. Igennem de sidste knap 500 år har kongsgården med slægten Patursson som ejere været det kulturelle og åndelige fyrtårn for Færøerne og centrum for den færøske folkelige og politiske kultur.

En anden ledende personlighed i den færøske nationalbevægelses opblomstring i 1890'erne var Rasmus Christoffersen Effersøe, som i 1890 udgav den første færøsksprogede avis *Føringatidindi*. Han skrev endvidere nationale syngespil til den færøske afdeling af *Føringafelag*. Jóannes Patursson blev i 1901 valgt til Færøernes folketingsmand. I 1906 havde han forhandlet sig frem til øget finansielt selvstyre for Færøerne med venstregeringen, som han politisk sympatiserede med. Men denne plan om færøsk selvstyre blev afvist af et flertal i Lagtinget, som frygtede for højere skatter, da Færøerne ifølge planen selv skulle finansiere en forbedring af ørigets infrastruktur. Op til folketingsvalget i 1906 blev de nationalpolitiske fronter trukket skarpt op. Rasmus Effersøes bror, Oliver Effersøe, stillede i 1906 op til Folketinget for Færøerne og blev valgt ind i stedet for Jóannes Patursson. Brødrene Effersøe havde på linje med Patursson været aktive deltagere i Færingeforeningens nationale arbejde. Færingeforeningen tog i sit udgangspunkt slet ikke stilling til Færøernes forhold til Danmark, men den nationale og kulturelle bevægelse på Færøerne splittedes ved valget i 1906, hvor nationalbevægelsen blev politisk. Patursson blev af Oliver Effersøe beskyldt for at være separatist, uagtet han blot ønskede en øget grad af færøsk selvstyre inden for rammerne af det danske rige. Omvendt positionerede Effersøe sig som en dansk patriot og fornægtede eksistensen af en færøsk nation, hvilket stod i kontrast til hans hidtidige arbejde inden for den færøske nationalbevægelse.

Valget i 1906 fastlagde de nationale og politiske skillelinjer, som er forblevet uændrede næsten frem til i dag. Efter valget dannede købmænd og embedsmænd i 1906 det pro-danske *Sambandsflokkurin* (Sambandspartiet), der ønskede det nære forhold til Danmark opretholdt. Samme år var Jóannes Patursson blandt initiativtagerne til dannelsen af *Sjálvstýrisflokkurin* (Selvstyrepartiet), som ønskede at varetage opgaver angående færøske forhold. Avisen *Tingakrossur* (budstikke), der blev grundlagt i 1901, blev talerør for Selvstyrepartiet, mens Færøernes ældste endnu eksisterende avis fra 1877, *Dimmalætting* (dagry), blev organ for Sambandspartiet.

I sin tale den 25. juli 1907 i Tórshavn gav den detroniserede folketingsmand Jóannes Patursson udtryk for sit syn på Færøernes stilling i det danske rige, som han i højstemt historisk-poetisk stil benævnte ”Danavælde”. Det danske rige bestod af fem meget forskellige lande: Danmark, Dansk Vestindien, Grønland, Island og Færøerne. Danmarks særpræg var ifølge Patursson grundfæstet i et højt økonomisk og kulturelt niveau skabt gennem målrettet arbejde og en tusindårig selvstændig historie, og Islands barske natur havde mejslet en stærk frihedsfølelse ind i det islandske folk. Om Færøerne, hans egen hjemstavn, udtalte Patursson:

Vi har vort eget lille Land, vore smaa Færøer, ubetydelige i Kvadratindhold, men mægtige i deres Formationer, smilende og grønne en Højsommerdag, men tunge, triste, ja trolldagtige ved Vintertide, naar Stormens Bulder giver Genlyd i Fjældene og Jorden drøner af Atlanterhavets Bølgeslag mod Kysten. Ogsaa vor Befolkning har levet sit tusendaarigee, isolerede Liv paa disse Øer, ogsaa vor Befolkning har formedelst sin Slægtsoprindelse og sine Levevilkaar faaet fæstnet sit Særpræg og sine Ejendommeligheder.

For Patursson var det afgørende, at centrummet for dette rige, hovedlandet Danmark, var bevidst om og respekterede det danske riges store diversitet, som tilsammen dannede en helhed, der kunne blive harmonisk, hvis de enkelte dele fik lov til at komplementere hinanden. I forholdet mellem Færøerne og Danmark sagde Patursson:

Vi skal ikke lave Fjældene om til Sletter eller Fjældets Blomster om til Engblomster; det vil kun føre til Misdannelser. Men vi skal lade de stedlige Ejendommeligheder bestaa og glæde os ved og drage Nytte af den Farverigdom, de giver. Naar vi, Fjældets Sønner og Døtre, siger til Danerne, der bor paa Sletten: Der er ingen af os, end ikke en enestem der ønsker at skilles fra jer, men vort Ønske er

et godt Samliv under den fælles Krone, da tror jeg, at Deres Majestæt, Deres Kongelige Højhed, Rigsdag og Regering og det danske Folk sætter Pris paa et saadant Haandslag. Vore Forfædre har svoret mange Konger Huldskab og Troskab paa Tinge i denne By. Vi, deres Efterkommere, giver paa samme Sted Deres Majestæt Kong Frederik den 8de vort Haandslag paa Huldskab og Troskab. Et hild og sæl for Danavælde!

Selvom man i en vurdering af kildens troværdighed naturligvis bør have konteksten i erindring, det forhold, at Patursson taler til sin konge, Frederik 8., under et officielt besøg på Færøerne, så stemmer hans tale umiddelbart overens med hans politiske ståsted i 1907. Rigs- og kongetroskaben understreges, men det er et rige, hvor de enkelte deles uafhængighed og særegenhed bør bevares. Heri ligger kongsbondens selvstyretanke, der udfordrede det etablerede politiske system i Danmark og den officielle danske retorik om en rigsenhed, der politisk indebar en integration af rigsdelen i Danmark og det danske samfund.

Efter de officielle taler og Paturssons tale afholdtes der færøsk dans i lagtingshuset. Frederik 8. og prins Harald deltog flere gange i den traditionsrige kædedans, der i middelalderen var almindelig i hele Europa, men som i vore dages Vesteuropa kun eksisterer på Færøerne i levende tradition. Den 26. juli foretoges en udflugt til øen Nólsoy, hvor der var bygget en bro ude i vandet og rejst en æresport. Kommunalforstander, fyrassistent Jacobsen, holdt ved kongens landstigning en velkomsttale. Gæsterne overværede på Nólsoy en fuglefangst. Efter tilbagekomsten fra Nólsoy havde Tórshavns kommunalbestyrelse arrangeret frokost i festhallen. Tórshavns Sangforening sang under frokosten fire sange, hvoraf en havde otte strofer, og de sidste tre strofer lød:

Kongen staar paa Færø Strand,
Byder fri Mand Haand.
Fri og frels Mands Haandslag
Er varmt af Blodets Baand.

Kongen er blandt danske Mænd
Om ham slaa de Ring,
Færinges som Jyder,
Et ægte Folketing.

Hil dig da Kong Frederik!
Som et Samlingstegn
Skal du staa i Danmark,
Og fri Mænd danne Hegn.

I sangen beskrives Færøerne som en del af Danmark, og de "frie mænd" omkring kongen benyttes som metafor for det nye, parlamentariske demokrati med Frederik 8. i spidsen som "folkets konge", der også præger forholdet mellem Færøerne og Danmark. I forlængelse af digtets nationalromantiske patos-stil er forfatteren dus med kongen, hvilket trækker på ideen om en fjern forestillet fortid, hvor kongen blot var den første blandt ligemænd. Et festspil opført i Tórshavn den 28. juli 1894 i anledning af sølvbrylluppet for det danske kronprinsepar, Frederik (8.) og Lovisa (Louise), er et stærkt vidnesbyrd om, at Færøerne betragtede sig som en del af Norden og den nordiske historie. Festspillet, der var forfattet af sognepræst E. Bruun på den sydlige del af Streymoy, omhandler brylluppet mellem den danske kong Erik Menved og den svenske prinsesse Ingeborg i 1296, hvilket var sidste gang en svensk prinsesse blev dansk dronning indtil 1906, hvor kronprinsesse Lovisa (Louise), der var født som svensk-norsk prinsesse, blev Danmarks dronning. Ved at drage denne historiske analogi i anledning af det kongelige sølvbryllup, vises det, at Færøerne betragtede sig som et fuldgyldigt medlem af den danske og nordiske kongelige historie, hvor de dynastiske forbindelser virkede som forenende transnationale faktorer i Norden.

Frederik 8. var efter 42 år som kronprins blevet dansk konge i 1906. Den nordatlantiske rejse året efter var derfor genstand for en enorm stor interesse og opmærksomhed, i Danmark som på Færøerne. Det færøske selvstyreblad *Tingakrossur* rasede over det kongehysteri og fråseri, som det kongelige besøg foranledigede. Besøget i 1907 på Færøerne og Island blev udførligt dækket af den samlede danske presse. I en rejsebeskrivelse gav journalisterne Svann Poulsen og Holger Rosenberg følgende vurdering af rejsens betydning: "Det store Resultat af Islandsfærden 1907 er det, at Rigets saa fjærnt adskilte nordlige og sydlige Dele er rykket hinanden et godt Stykke nærmere". Titlen på deres i 1907 udgivne bog om den officielle rejse i Nordatlanten, "Islandsfærden", tydeliggør Islands betydning i forhold til Færøerne set fra en dansk synsvinkel. Færingerne blev beskrevet som en fribåren fiskerbefolkning, der tillige nærede stor kærlighed til og troskab over for det danske rige. Om besøget på Færøerne hed det, at de fire dages ophold hørte "til Rejsens smukkeste Minder, lige interessante ved den ejendommelige og fremmedartede Natur, man lærte at kende, som ved det Bekendtskab, man stiftede med Færøernes livlige, intelligente og venlige Fiskerbefolkning". En blå vase med sølvmonteringer fra Den Kongelige Porcelænsfabrik blev foræret til Frederik 8. som et minde om besøget til de to nordatlantiske øsamfund. Vasen bærer inskriptionen "Island Færøerne Folkegavn og Folkelykke". Vasen er i dag udstillet som en del af Christian 10.s arbejdsværelse på Amalienborgmuseet (De Danske Kongers Kronologiske Samling).

Den store nordlandsrejse i 1921

I 1921 besøgte det danske kongepar, Christian 10. og dronning Alexandrine, sammen med deres to sønner, kronprins Frederik (9.) og prins Knud, Færøerne, Island og Grønland. I København gik kongefamilien den 17. juni ombord på orlogskrydseren Valkyrien, der blev eskorteret af krydseren Hejmdal. Det nordatlantiske togt tog halvanden måned og gik denne gang også til kolonien Grønland, der dermed fik sit første kongebesøg. Denne store nordlandsrejse til de tre nordatlantiske øsamfund i det danske monarki var i høj grad påkrævet. På grund af 1. verdenskrig (1914-18) havde Christian 10. siden sin tronbestigelse i 1912 ikke haft lejlighed til at aflægge besøg i de nordlige egne af kongeriget, hvoraf Island tilmed i 1918 havde fået status som suveræn stat.

Island opnåede i 1904 hjemmestyre med oprettelsen af et særlig islandsk ministerium med hovedsæde i Reykjavik. Islandsministeren skulle dog stadigvæk forelægge kongen udkast til lovforslag i statsrådet, hvor der sad repræsentanter for den danske rigsdag. Frederik 8.s besøg i 1907 afstedkom nedsættelsen af en dansk-islandsk kommission, hvis arbejde bestod i en udredning af Islands komplicerede forfatningsmæssige stilling i det danske rige. Et udkast til en nyordning af den dansk-islandske rigsenhed blev imidlertid forkastet ved en islandsk folkeafstemning i 1908. I 1918 vedtog Rigsdagen og Altinget den såkaldte Forbundslov, som blev bekræftet ved en folkeafstemning i Island samme år. Forbundsloven af 1918 etablerede Island som et selvstændigt kongerige i personalunion med Danmark. Island var blevet en nationalstat med egen forfatning og dermed selvstændig kongemagt, men ikke eget kongehus, og eget flag (fra 1915). De eneste fællesanliggender i unionen med Danmark var kongen, udenrigstjenesten og fiskeriinspektionen. Den dansk-islandske personalunion var skabt efter forbillede fra den svensk-norske personalunion (1814-1905), hvor Norge også var anerkendt som et selvstændigt kongerige, en nationalstat med egen kongemagt, defineret i den norske Eidsvoll-forfatning af 17. maj 1814.

Et synligt bevis på Islands nye selvstændighed var den samtidige ændring af Christian 10.s titel fra ”konge af Danmark” til ”konge af Danmark og Island”. Udover ny titulatur aktiverede besøget til den selvstændige stat Island i 1921 bestemmelserne i loven af 11. februar 1871 om regeringens førelse i tilfælde af kongens umyndighed, sygdom eller fraværelse i udlandet. Loven fastslår indsættelse af en stedfortræder med titel af rigsforstander eller regent, hvis tronfølgeren får tildelt hvervet, såfremt monarken af ovennævnte grunde er forhindret i at regere. Ved afrejsen fra København den 17. juni 1921 overdrog Christian 10. således regeringsførelsen på hele den danske stats område, deri indbefattet Færøerne og Grønland, men ikke Island, til prins Harald som rigsforstander, eftersom tronfølgeren, kronprins Frederik (9.), også var med på rejsen.

Christian 10. besøgte dermed i 1921 for første gang sit nye kongerige; en rejse, der med landets selvstændighed i 1918 var hårdt tiltrængt og i høj grad imødeset på sagaøen. Den stort anlagte odysse i 1921 skulle på baggrund af den nye personalunion placere det danske kongehus i islændingenes bevidsthed og skabe grundlaget for et fortsat harmonisk samliv mellem de to nordiske broderfolk.

Avisen *Dimmalætting* med undertitlen *Amtstidende for Færøerne* havde på forsiden den 22. juni 1921 et billede af kong Christian 10. og dronning Alexandrine under overskriften ”Velkommen”. Neden under afbildningen af det danske kongepar er trykt et digt bestående af fem strofer, på kongens side er digtet på færøsk, på dronningens side på dansk. Indtil 1910 var den borgerlige, konservative avis kun skrevet på dansk, indtil 1947 tosproget og siden mest skrevet på færøsk. Udgaven for den 22. juni er på dansk. Tredje strofe tematiserede de voldsomme forandringer, der var fulgt i kølvandet på 1. verdenskrig:

Er skiftende end Livets Gang – om Venner end bli’r færre
du stande tryg, du stande mandig, vore Øers Herre.
Gud signe dig samt dine Børn, og saa din Dronning kære,
Du styre Land, du lede Folk til Hæder og til Ære.

Med ”Venner” refereres formentlig til Christian 10.s europæiske fyrstekolleger, hvis antal reduceredes drastisk som følge af ”Den Store Krig”, hvor 26 monarkier blev afskaffet som følge af dels monarkiets ophør på tysknationalt plan i form af det tyske kejserrige i 1918 og dermed også afskaffelsen af de øvrige 22 tyske monarkier, organiseret i delstater, dels opløsningen af de tre multinationale konglomeratstater: Det Russiske Kejserrige i 1917, Det Osmanniske Rige i 1922 og Habsburgmonarkiet (fra 1867 dobbeltmonarkiet Østrig-Ungarn) i 1918. Færøernes konge, Christian 10., stod derimod fortsat urokket som øernes retmæssige herre i det europæiske ragnarok.

Den fjerde strofe i digtet omhandlede den store nationale begivenhed, der havde fundet sted året før:

Du mandig stod, da Landets Grænse blev mod Sønden flyttet,
da Skanserne faldt brat i Grus, da Vold ej mere nytted.
Der stod et Folk, som led med Taal og gemte Fædres Tunge.
De gamle Kæmper sank i Grav, men stærke stod de unge.

Parallelt med tilbagetoget for monarkiet som statsform blev det efter 1. verdenskrig et politisk ideal at etablere et nationalstaternes Europa baseret på nationalitetsprincippet og den knæsatte

nationale selvbestemmelsesret. Folkeafstemninger gennemførtes mange steder i Europa, bl.a. i det gamle hertugdømme Slesvig, som i 1920 deltes på grundlag af to folkeafstemninger, hvorved Nordslesvig indlemmedes i kongeriget Danmark. Slesvigs deling benævnes oftest i den danske historieskrivning som ”Genforeningen”, skønt hertugdømmet Slesvig reelt havde været adskilt fra kongeriget siden 1100-tallet. Med sit historiske ridt over den gamle grænse den 10. juli 1920, der symbolsk markerede Genforeningen, blev Christian 10. en dansk-national samlingsfigur af mytiske dimensioner.

Dimmalætting berørte ligeledes Genforeningen i 1920 i en artikel om kongefamiliens besøg på Færøerne for den 22. juni. Om genforeningsfestlighederne skrev den færøske avis, at ”Hans Majestæt ved sin ukunstlede Hjærtelighed ikke alene vandt alle danske Hjærter i det genvundne Land; men ogsaa besejrede forstaaelig Tilbageholdenhed, som var til Stede hos Danmarks Statsborgere af fremmed Nationalitet”. Den færøske selvstyre- og nationalbevægelse paralleliserede ofte deres nationale sprogkamp, kamp for selvstyre og anerkendelse som nation med den danske nationalbevægelse i Sønderjylland (Slesvig), såvel før som efter 1864. Fra 1840’erne til 1864 var der en dansk sprogkamp i det nationalt delte Slesvig, og efter 1864 gjaldt det kampen for det danske mindretals rettigheder i det tyske kejserrige fra 1871. Ved sin henvisning til det tyske mindretal i Danmark efter 1920 i nær sammenhæng med en beskrivelse af færingernes hengivenhed for Danmark og det danske kongehus fastslog den færøske sambandsavis indirekte, at færingerne ikke udgjorde en fremmed nationalitet i det danske rige. I opposition til dette standpunkt hævdede det færøske selvstyreparti omvendt, at Færøerne var en selvstændig nation, separat fra den danske.

Christian 10. blev i *Dimmalætting* beskrevet som en mand af ”høj og kraftig Skikkelse, netop saaledes som Færingerne gerne tænker sig en Konge (et Hoved højere end alt Folket), og vil være let kendelig i Mængden. Kong Christian fyldte i Fjor 50 Aar og staar endnu i sin Manddoms fulde Kraft”. Avisen betroede endvidere sine læsere, at færingerne havde glædet sig til dette besøg. Der var ifølge *Dimmalætting* ikke tale om et besøg af turister, ”ej heller et Besøg af fornemme Udlændinge, men det er Landets Konge, som med sin Familie besøger en Del af sit Folk”. Om kongebesøget skrev avisen, at færinger generation efter generation har ”lagt Loyalitet og Kongetroskab for Dagen, og den vil heller ikke nu svigte. Hans Majestæt Kong Christian den Niende kunde om det færøske Folk i Almindelighed sige: Mine loyale Færing. Vi føler os forvisset om, at Hans Majestæt Kong Christian den Tiende vil kunne sige det samme”.

Den færøske avis *Føroyatidindi* (1915-61), der blev udgivet i Tvørá og Trongisvágur på Suduroy, skrev den 20. juni i anledning af det kongelige besøg i 1921 om de tidligere kongebesøg på

Færøerne i 1874 og 1907. Christian 10.s besøg var ifølge avisen ”i Traad med, hvad hans Bedstefader og Fader før ham har gjort, og vi finder det rimeligt og naturligt, at Hans Majestæt gerne vil se Færøerne og faa et Indtryk af Forhold og Folk heroppe”. De glücksborgske kongebesøg var blevet en fast tradition på Færøerne, og Christian 10. fulgte i sporet efter sin far og farfar som den tredje glücksborger på den danske trone. *Føroyatidindi* var indtil 1923 tilknyttet Selvstyrepartet, men under samtlige følgende redaktører var det talerør for Sambandspartiet. Avisen blev mestendels skrevet på dansk, og til sammenligning var selvstyrebladet *Tingakrossur*, der gik ind i 1990, oprindeligt dansksproget, men fra ca. 1914-18 hovedsageligt, siden rent færøsk.

Ifølge *Dimmalætting* (22. juni) indskrev de kongelige besøg på Færøerne sig i en nordisk tradition med kongernes hyldningsrejser og refererede her til Eriksgataen, som var betegnelsen for de obligate hyldestrejser, som kongerne i Sverige foretog til svenske landskaber i middelalderens svenske valgkongedømme. Det færøske organ gjorde sig i den forbindelse også tanker om, hvorfor de danske konger først begyndte at aflægge Færøerne besøg i slutningen af 1800-tallet. Avisens svar på spørgsmålet var udviklingen af dampskibsfarten i 1800-tallet, som lettede transporten betydeligt til de stormomsuste øer. Som nærværende tekst godtgør, var der dog andre og mere tungtvejende grunde.

Efter fire dages sejlads fra København løb den kongelige eskadre med det danske kongepar og deres to prinser ind i Tværrå Havn på Suduroy den 21. juni 1921, hvor kongefamilien gik i land. Christian 10. var iført gardehusaruniform med bjørneskindshue. Den stedlige kommunalbestyrelse med formand, købmand Peter Mortensen i spidsen, bød velkommen til de kongelige gæster. I Tværrå havde flere hundrede mennesker fra de omkringliggende bygder på øen samlet sig for at tage de fornemme gæster i øjesyn. Dagen efter ankrede skibene op i Tórshavn, hvor dårligt vejr fra morgenstunden truede med at ødelægge den gode stemning. Det klarede dog heldigvis op i løbet af formiddagen i den flagsmykkede hovedstad, hvor amtmand Elias Olrik bød velkommen til kongen og hans familie. Den 23. juni nedlagde kongen grundstenen til Dronning Alexandrines Hospital i Tórshavn, som kongeparret i det følgende år betænkte med et legat på 25.000 kr. til fordel for ubemidlede syge færingere. Hospitalet åbnede i 1924. Samme dag sejlede det kongelige følge til Klaksvik, hvor Christian 10. var dommer i en kaproningskonkurrence. Kaproning er Færøernes nationalsport, og kongefamilien overværede kappestriden, hvor syv ottemandsfarer deltog, ombord på Valkyrien. Efter konkurrencens afvikling overrakte kongen en sølvpokal med indskrift til mandskabet på de to forreste både.

De glücksborgske kongebesøg i slutningen af det 19. og begyndelsen af det 20. århundrede havde til formål at holde riget samlet. Nordlandsrejsen i 1921 formåede at styrke det danske monarkis enhed og fæstne båndet til Island. Kong Christian 10. var meget bevidst om sit virke som monark for de tre nordatlantiske rigsdele. I Christian 10.s arbejdsværelse, der i dag indgår som en del af Amalienborgmuseet (De Danske Kongers Kronologiske Samling), ses således en rød- og sortstribet færøhue, der hænger på det såkaldte våbenbræt. Arbejdsværelset rummer derudover også en narhvaltand som symbol for Grønland og et islandsk flag, der kan tolkes som en vedgåelse af Island som et selvstændigt land i personalunion med Danmark.

Færøernes stilling i det danske rige

Dimmalætting (22. juni) skrev om det kongelige besøg i 1921, at ”Færingerne vil uden Hensyn til, hvad der under daglige Forehold i forskellige Retninger, skiller os indbyrdes, i Enighed byde vore Gæster et hjærteligt Velkommen”. I 1921 var der også rigeligt med forhold, som splittede færingerne, der var dybt uenige om noget så fundamentalt som deres lands fremtidige tilhørsforhold. De danske politikere valgte, ikke uforståeligt, at støtte sig til Oliver Effersøes fremstilling af Patursson som en separatist, der ville løsrive Færøerne fra Danmark. Efter islændingenenes forkastelse af førnævnte kommissionsforslag af 1908 ønskede Danmark i højere grad at gøre dansk overhøjhed gældende på Færøerne, og Effersøe ville trække skillelinjen klarere op mellem Island og Færøerne. De danske rigsdagspolitikere kom derved uvægerligt til at anskue de nationale færinges som decideret danskfjendtlige.

I 1915 tabte Sambandspartiet folketingsmandatet til Edward Mortensen, fra 1923 ændret til Mitens, der var søn af storkøbmand Niels Juel Mortensen i Tværrå. Niels Juel Mortensen var i fortørnelse over en strid om det lokale havneanlæg gået ind for sønnens valg, skønt valget støttedes af Selvstyrepartiet. I 1918 genvandt Sambandspartiet Færøernes folketingsmandat, da Andreas Samuelsen, en af medstifterne af Sambandspartiet, rykkede over fra Landstinget (1917-18) til Folketinget. Patursson afløste Samuelsen i Landstinget, og i 1921 var hele rigsdagsrepræsentationen atter i hænderne på Sambandspartiet, da Effersøe ved lodtrækning blev landstingsmand. I 1918, det år kvinderne for første gang kunne bruge deres nyerhvervede valgret jævnfør den anden junigrundlov fra 1915, opnåede Selvstyrepartiet for første og eneste gang flertal i Lagtinget (11 mod 9 mandater). I 1906 var antallet af folkevalgte lagtingsmedlemmer blevet udvidet fra 18 til 20. I 1924 fik Sambandspartiet igen flertal.

I 1911 gik Christian Bærentsen af som amtmand. Han havde på mange måder støttet Paturssons moderate linje over for Danmark med krav om færøsk selvstyre inden for rammerne af den danske rigsenhed. Ny amtmand blev Svenning Rytter, der anså selvstyrefolkene som landsforrædere. Den radikale statsminister C. Th. Zahle, der også samtidig var justitsminister, hvorunder Færøerne siden 1855 hørte, støttede imidlertid ved flere lejligheder J. Patursson, fx da han uden om Lagtinget havde skaffet underskrifter om en henvendelse til de britiske myndigheder om den kritiske forsyningssituation under 1. verdenskrig. Rytter følte sig svigtet af regeringen og indgav i harme sin afskedsbegæring i 1918 sammen med landfogeden og sorenskriveren. Lagtinget udtrykte sin misbilligelse mod Zahle, og Landstinget nedsatte derfor en undersøgelseskommission. I denne blev Patursson kaldt landsforræder, og Zahle blev kraftigt kritiseret. For en helstatsmand som Rytter må årene 1917-18 have været forfærdelige år: Danmark solgte Dansk Vestindien, og Island blev en suveræn nationalstat. Rytter blev paradoksalt nok justitsminister i 1920 i den nye venstregering og fik derved Færøerne under sig. Ministerudnævnelsen var en påskønnelse af hans modige politiske kamp mod det radikale ministerium.

Jóannes Patursson var islandsk gift og havde derigennem kontakt med mange af de mennesker, der var aktive i Islands kamp for selvstændighed. Den Dansk-Islandske Forbundslov i 1918 oprettede en personalunion mellem de to kongeriger Island og Danmark. Reelt løsrev Island sig fra det danske rige i 1918, men den danske monark var fortsat Islands statsoverhoved. Forbundsloven ligestillede danske statsborgere med islandske statsborgere, hvilket betød, at færingerne fortsat havde ret til at fiske i islandsk søterritorium. Islands nye stilling som selvstændig nationalstat skal ses i sammenhæng med den nationale selvbestemmelsesret og nationalitetsprincippet gennembrud i Europa i årene omkring 1. verdenskrig som ovenfor nævnt. Den nationale selvbestemmelsesret kunne med andre ord både øge (Genforeningen med Sønderjylland i 1920 (Nordslesvig)) og reducere (Island i 1918) det danske kongerige. En virkning af den ovenfor beskrevne udvikling var, at positionerne gradvist radikaliseredes, og Patursson flyttede sig efterhånden fra sit oprindelige politiske ståsted og blev separatistisk. Jóannes Patursson besluttede sig nu for at arbejde hen imod en overførsel af den islandske model til Færøerne eller, om muligt, en uafhængig færøsk nationalstat med fuld suverænitet i alle anliggender.

Som tidligere nævnt ville man fra dansk side søge at integrere de tre nordatlantiske rigsdele, Færøerne, Island og Grønland, i Danmark og det danske samfund efter 1814. Grønland var som dansk koloni dog et særtilfælde og en undtagelse for dette enhedsprincip. Helstatstanken udmøntede sig for Færøernes vedkommende i en ændring af øernes status til et dansk amt. Rigsenheden

fordrede fælles forfatning og fælles styreform. Efter Junigrundlovens vedtagelse i 1849 kom Færøerne derfor til at indgå i det nye politiske system i Danmark med repræsentation i Rigsdagen. Et mindretal blandt de danske rigsdagspolitikere under anførsel af den særprægede, nationalliberale politiker A. F. Tscherning tilstræbte dog at videreføre konglomeratstatsprincippet og gik imod en færøsk repræsentation i Rigsdagen. De argumenterede for, at det danske rige i Nordatlanten ville trives bedst på basis af en føderation, en forbundsstat, eller en personalunion lig med den relation, der kendetegnede forholdet mellem kongeriget Danmark og de tre hertugdømmer. Enhedsprincippet bød dem inderligt imod, da det ikke tog hensyn til de enkelte rigsdeles særegenhed.

Selvom Færøerne formelt var et dansk amt på lige fod med de øvrige danske amter, indtog Færøerne imidlertid fra begyndelsen en særstilling. Denne særstatus var begrundet i ørigets historiske, geografiske, folkelige og erhvervsmæssige egenart. Lagtingets stilling var langt mere fremtrædende end amtsrådenes i Danmark. Tre år efter Lagtingets genoprettelse som amtsråd bestemte en ny dansk kommunallov i 1855, at provsten ikke havde automatisk sæde i amtsrådet. I Færøernes lagting vedblev provsten dog at sidde som selvvalgt medlem helt frem til 1923. Færøerne var derudover repræsenteret i Rigsdagen, færøske anliggender havde deres særlige placering i centraladministrationen, idet de alle sorterede under justitsministeriet, og den almindelige toldordning omfattede ikke Færøerne. Desuden var færøske mænd ligesom grønlandere og islændinge ikke underkastet værnepligt til den danske hær, medmindre de boede i Danmark, og der betaltes ikke indkomst- og formueskat til staten. Først i 1935 indførtes en egentlig indkomstskat til Lagtinget, den såkaldte lagtingsskat, og fra 1926 hørte Færøerne ikke længere under justitsministeriet, da færøske anliggender herefter fordeltes mellem de forskellige fagministerier. Disse tiltag var et forsøg på at tilnærme Færø Amt til rigets øvrige amter.

Ifølge tidens statsteoretikere befandt Færøerne, Island og Grønland sig bedst inden for rammerne af den danske stat, fordi der ikke var nogen bæredygtig økonomi i de tre nordatlantiske øsamfund. Tyske og italienske akademikere afviste tanken om, at alle nationer kunne skabe sunde og levedygtige nationalstater. Fremtrædende tyske økonomer hævdede i 1880'erne, at en nation med en begrænset befolkning og et lille territorium umuligt kunne overleve endsiges bibringe verden noget kulturelt. Mindre folkeslag burde inkorporeres i større stater som fx Storbritannien, den britiske helstat, som bestod af fire nationaliteter, englændere, walisere, skotter og irere. Den danske litteraturkritiker Georg Brandes (1842-1927) sammenlignede i et par kronikker i dagbladet *Politiken* i 1906 hånligt kravet om islandsk selvstændighed med et krav om Amagers løsrivelse. For Brandes var det utænkeligt, at en nation bestående af blot 70.000 mennesker kunne manifestere sig i en

uafhængig, levedygtig nationalstat. Ud fra denne tankegang skulle nationalitetsprincippet således knyttes til statsdannelser af en vis størrelse. Jóannes Patursson abonnerede også på denne teori om forholdet mellem nationer og stater, hvilket fremgik af hans førnævnte tale i 1907 til Frederik 8.s besøg, hvori han plæderede for en bibeholdelse af rigsdelenes særegenhed inden for rammerne af den danske stat. I århundreder lå antallet af færingar på ca. 4000 individer, og omkring år 1800 på knap 5000. I 1800-tallet tredobledes befolkningstallet til ca. 15.000, og i det 20. århundrede tredobledes folketallet atter til ca. 45.000.

Flagsagen og Grønlandssagen

Med Den Dansk-Tyske Krig i 1864 opløstes den dansk-tyske helstat. Med nationalismens fremkomst fremkom to nationale programmer i 1830'erne og 1840'erne, den dansk-nationale Ejderpolitik og den tysksindede slesvig-holstenisme, der begge gjorde krav på det nationalt delte Slesvig. Hertugdømmerne Holsten og Lauenborg var foruden en del af det danske monarki også forbundslande i Det Tyske Forbund (1815-66). Over for dem stod konservative helstatsmænd, der ønskede at bevare den dansk-tyske helstat. Udfaldet af den nationale strid blev Den Første Slesvigske Krig (1848-50), men helstaten med hertugdømmernes komplicerede forhold til den danske krone fortsatte efter krigen. Med Den Anden Slesvigske Krig i 1864, hvor Danmark blev besejret af Preussen og Østrig, gik hertugdømmerne tabt. Tilbage stod kongeriget Danmark, hvis sydgrænse med få reguleringer kom til at følge Kongeåen. Danmark var efter 1864 blevet en nationalstat, og den dansk-nationale identitet blev i slutningen af 1800-tallet funderet inden for den danske småstats stærkt indskrænkede rammer. Det var derfor svært for Danmark og danskerne at forstå den nationsdannelsesproces, der for alvor i 1800-tallets anden halvdel begyndte at gøre sig gældende i de små atlantehavs nationer Island og Færøerne.

Nationalismen opstod som politisk bevægelse i 1800-tallet. Idealet om, at nation og stat skulle være sammenfaldende størrelser, medførte talrige konflikter både inden for og imellem de eksisterende stater i Europa. De mange diminutive tyske og italienske monarkier var nationalt og sprogligt mestendels homogene, hvorfor den tyske og italienske nationale bevægelse var enhedsbevægelser, hvis samlingsbestrebelse lykkedes med Tysklands og Italiens samling i hhv. 1871 og 1861. Det multinationale osmanniske imperium opløstes gradvist i løbet af 1800- og 1900-tallet i nye nationalstater, og de tre store multi-etniske imperier, Habsburgmonarkiet (fra 1867 Dobbeltmonarkiet Østrig-Ungarn), Det Russiske Kejserrige og Det Osmanniske Rige, opløstes endeligt under og umiddelbart efter 1. verdenskrig. I denne tid med voksende nationalisme havde de

kongelige rejser i Nordatlanten fra slutningen af 1800-tallet til formål at holde sammen på rigets forskellige dele.

Islands nationalisme blev udløst af afskaffelsen af det enevældige monarki i Danmark i midten af 1800-tallet og indførelsen af et konstitutionelt styre med Junigrundloven af 1849. Den selvstændighedsproces, som Island gennemgik fra midten af 1800-tallet, udgjorde fra begyndelsen en alvorlig udfordring for det danske rigsenhedsprincip. For hver gang Island derefter fik øget selvstyre, rykkede man trinvis tættere på det konglomeratstatsprincip, som et mindretal blandt de danske politikere i Rigsdagen siden midten af 1800-tallet forgæves havde forsøgt at gøre gældende som normen for relationen mellem Danmark og dets nordatlantiske besiddelser. Det endelige opgør med rigsenhedstanken fulgte med Forbundsloven af 1918, der erklærede Island for en suveræn stat. Forbundsloven etablerede et statsforbund, en konføderation, mellem Island og Danmark.

I 1919 designede tre færøske studenter i København et færøsk flag. Flaget har navnet *Merkid*, hvilket betyder mærket. *Merkid* vajede for første gang på færøsk grund den 22. juni 1919 i bygden Fámjin på Suduroy efter en gudstjeneste. Flaget består af en hvid bund med et rødt, blåtomkranset kors. Den hvide bundfarve symboliserer den klare himmel og skumtoppene på bølgerne, som slår mod kysten. Rødt og blå er farver, som findes i traditionelle færøske hovedtørklæder og er samtidig en anerkendelse af forbindelserne til Island og Norge, som bruger de samme farver. Med flaget markerede Færøerne deres tilknytning til Norden, da *Merkid* indskrives sig i familien af nordiske korsbannere.

I 1930 kunne det islandske Alting fejre sit 1000-års jubilæum, og begivenheden, der blev fejret på Tingvallasletten, det historiske mødested for Altinget, blev overværet af det danske kongepar. I juni 1926 havde Christian 10., dronning Alexandrine og prins Knud besøgt Færøerne og Island, og i forbindelse med højtideligholdelsen af det islandske jubilæum i 1930 aflagde kongeparret også besøg på Færøerne. I juni 1930 besøgte det danske kongepar bl.a. bygden Fuglafjörður på østkysten af Eysturoy. Efter besøget på Færøerne fortsatte rejsen til Island, hvor Islands konge og dronning skulle deltage i markeringen af 1000-året for det islandske parlament. Blandt gæsterne til 1000-årsfesten var foruden det danske kongepar og kronprins Frederik (9.) medlemmer af den danske regering og rigsdag, repræsentanter fra de øvrige skandinaviske lande og Finland, det øvrige udland og den svenske kronprins Gustaf (6.) Adolf. Den norske kronprins Olav (5.), der selv havde anmeldt sig til festen, blev forhindret i at deltage.

Den 27. juni 1930 blev Dannebrog ikke hejst ved Folketingets formand, Hans Peter Hansens (Soc.dem.), tale under jubilæumsfestlighederne på Tingvallasletten. I stedet vajede et andet lands

flag. Denne fejltagelse blev dog til en reel provokation, da det færøske flag vajede under Lagtingets formand, sagfører Edward Mitens', tale. Det færøske flag havde i 1920'erne vundet betydelig udbredelse, især hos den færøske ungdom. Flaget havde dog ikke status som et selvstændigt rigsflag og kunne derfor af gode grunde ikke vaje blandt de øvrige nationers flag. Statsminister Stauning skal angiveligt have udbrudt: "Fjern den klud". I den danske regerings optik var det færøske flag et uafhængighedsflag, der yderligere ville slå skår i det danske riges sammenhængskraft. Flaget blev nedtaget, til stor skuffelse for de nationale færingere. Episoden gav anledning til de første flagdemonstrationer på Færøerne.

Da Lagtinget senere samme år åbnede den 29. juli 1930 i Tórshavn ved 900-årsfesten for den norske kong Olav den Helliges død i slaget ved Stiklestad den 29. juli 1030, forsøgte nogle færingere at skære det danske flag ned ad lagtingsbygningens flagmast og i stedet hejse det færøske flag. Deres forehavende blev imidlertid forhindret af Oliver Effersøe, Lagtingets åbning udsattes, og urostifterne anholdtes, men blev befriet af deres kammerater. Midt under åbningshøjtideligheden skar Páll Patursson, søn af Jóannes Patursson, derfor med sin kniv linen til Dannebrog over. Amtmanden og landstingsmand Oliver Effersøe forlod i protest festlighederne. Denne nationale demonstration havde sin største virkning med placeringen på Færøernes nationaldag den 29. juli. Siden senest midten af 1200-tallet har åbningen af Lagtinget fundet sted på Olai-dagen, der har en ganske særlig betydning for Færøerne. På Olai-dagen bliver den færøske folkesjæl og identitet vedligeholdt og udviklet i en lokalpatriotisk fejring. Lagtingsmand Jóannes Patursson forsvarede sin søns optræden, hvorimod Lagtinget tog skarpt afstand fra aktionen, der var blevet koordineret af Selvstyrepatriet. Senere på året i 1930 trak Lagtingets formand, selvstyremanden Edward Mitens, sig tilbage og blev afløst af sambandsmanden Oliver Effersøe.

Statsminister Stauning, der fandt hele det spektakulære optrin fra færingernes side for barnagtig, erklærede i 1930, at så længe Færøerne var en del af det danske rige, var den danske grundlov, det danske sprog og flag bindeleddet og skulle respekteres som sådan. Den danske regeringschef anerkendte altså ikke eksistensen af en færøsk nation, og som følge heraf havde færingerne heller ikke ret til egne nationale symboler. Færøerne kunne vælge at løsrive sig fra Danmark, men så ville Danmark også ophøre med at sende penge til det færøske samfund. Der kunne med andre ord ikke blive tale om nogen mellemløsning i den danske regeringsleders øjne. Ifølge Stauning kunne Færøerne selv afgøre det ved en folkeafstemning. Paradoksalt nok var det Selvstyrepatriet, der modsatte sig en sådan folkeafstemning. Jóannes Patursson mente, at man i stedet skulle afgøre, hvor meget Færøerne skulle have i erstatning for, hvad de i tidens løb havde ydet statskassen. Det blev

afvist af den danske regering. Fra dansk side ville man ikke anerkende det færøske oprørsflag, men Stauning forelagde i 1930 et flaglovforslag, der tillod Færøerne et amtsflag, dvs. Dannebrog med amtets våbenmærke. Oliver Effersøe og Venstres ordfører gik ind for forslaget i Rigsdagen, mens Andreas Samuelsen kun ville have det rene Dannebrog. Lovforslaget faldt bort, da socialdemokraterne blev indbyrdes uenige. Selvstyrepartiet rejste nu krav om ret til færøsk flag i sit program, men et forslag herom forkastedes i Lagtinget i 1931 med et stort flertal.

Norge gik første gang imod Kielerfreden, der fastslog, at Norge skulle gives til kongen af Sverige, ved at erklære sig som en selvstændig stat med Eidsvoll-forfatningen af 17. maj 1814. Kong Christian Frederik, den senere danske kong Christian 8., blev tvunget til at abdicere i november 1814. Den norske Eidsvoll-forfatning blev dog stående som Norges grundlov. I personalunionen med Sverige fra 1814-1905 var Norge et selvstændigt kongerige, en nationalstat med egen konstitutionel kongemagt, defineret i den norske Eidsvoll-forfatning. I 1905 fulgte det andet anslag mod Kielerfreden, da Norge ensidigt udmeldte sig af den svensk-norske union og grundlagde det moderne norske kongehus ved en folkeafstemning. Den danske prins Carl blev i november valgt til konge af Norge, og som norsk monark antog han regenttitlen kong Haakon 7. Det nationalt selvstændige norske kongehus var dermed på ny en realitet. Hermed var de norske nationalistes krav dog langt fra opfyldt. Indtil 1814 havde Grønland, Island og Færøerne hørt til, hvad der kaldtes den danske konges norske riger og lande. Nationalisterne i Norge hævdede, at Danmark i 1814 havde snydt Norge for dets ret ved at bekræfte Kielerfredens bestemmelse om, at de tre norske bilande skulle overføres til Danmark.

De norske nationalister henviste også til den såkaldte Bergen-traktat fra den 29. august 1450, der fastslog, at Danmark og Norge skulle høre evigt sammen. Bergen-recessen afskaffede det norske arvekongedømme, hvorefter Danmark og Norge begge var valgmonarkier. Ifølge de toneangivende norske nationalistiske kredse i 1920'erne og 1930'erne var Bergenunionen aldrig formelt blevet annulleret, hvorfor Danmarks forsøg på at indlemme de tre norske bilande i Danmark efter 1814 var i strid med denne folkeretslige traktat. Ud fra denne argumentation beroede Danmarks adkomst til de tre nordatlantiske rigsd dele derfor på en tilsidesættelse af international folkeret.

Det var især Grønland og særligt Østgrønland, som striden kom til at stå om mellem Norge og Danmark. Det nordlige Østgrønland var reelt ubeboet, og Norge betragtede derfor området som ingenmandsland. I modsætning til de fleste andre stater ville Norge ikke yde nogen officiel anerkendelse af Danmarks suverænitet over hele Grønland, men da spørgsmålet om Norges ret til Svalbard blev rejst på fredskonferencen i Paris efter 1. verdenskrig, støttede Danmark de norske

krav. Til gengæld lod Norges udenrigsminister, N. C. Ihlen, Danmark forstå, at man fra norsk side ikke ville gøre vanskeligheder, hvad angik Danmarks ret til hele Grønland. Nogen skriftlig bekræftelse kunne Danmark dog ikke få. Ved en traktat indgået mellem Danmark og Norge i 1924 gav man fra dansk side nordmændene ret til at gå i land, jage, fiske, overvintre, oprette vejstation, telegraf og telefon, men højhedsretten ville man ikke give afkald på.

I 1931 fulgte den tredje anfægtelse fra norsk side af Kielerfredens bestemmelser, da norske fangstmænd i den norske konges navn okkuperede et område i Nordøstgrønland og erklærede det for norsk territorium. Okkupationen blev efterfølgende stadfæstet af den norske regering. Den danske regering udtog stævning mod Norge ved Den Internationale Domstol i Haag, der efter to års arbejde kunne fælde dom i sagen i 1933. Med 12 dommerstemmer mod to fandt man Norges handling retsstridig og bekræftede Danmarks fulde højhedsret over hele Grønland. Grønlandssagen havde fundet sin afslutning, men striden mellem de to nordiske broderfolk havde været ubehagelig for begge parter, ikke mindst for de to landes monarker, Christian 10. og Haakon 7., der var brødre.

Stærke kræfter på den nationalkonservative, norske højrefløj fiskede også i rørte vande på Færøerne. I 1923 foreslog en norsk professor, i lyset af den dansk-norske strid om Østgrønland, en folkeafstemning på Færøerne om færingeres nationale tilhørsforhold. Folkeafstemningen skulle afgøre, om hvorvidt færingerne hellere ville høre under Norge end under Danmark. Jóannes Patursson tilsluttede sig dette synspunkt ved offentligt at foreslå i en norsk avis, at Færøerne enten blev genforenet med Norge eller blev selvstændige, fordi Danmark optrådte som en undertrykkende kolonimagt på Færøerne. Selvstyrepartiet sluttede op om Patursson uden direkte at støtte hans synspunkter. Edward Mitens tog eksempelvis skarpt afstand fra en sprængning af tilhørsforholdet til Danmark i en henvisning til styreformen på Jersey og Ålandsøerne. Jersey hørte og hører sammen med Guernsey til de to kanaløer og øen Isle of Man til de britiske kronbesiddelser, men de er ikke en del af Storbritannien, men hører under den britiske krone. I 1921 blev det fastslået, at Ålandsøerne skulle tilhøre Finland mod at øernes fortrinsvis svensktalende befolkning fik indre selvstyre. Forholdet mellem Storbritannien og de tre britiske kronbesiddelser er bedst sammenligneligt med en føderativ relation, mens Ålandsøerne blot har opnået selvstyre inden for rammerne af den finske statsdannelse.

Jóannes Patursson tog konsekvensen af sine udtalelser, da han den 8. september 1923 returnerede det ridderkors, han havde modtaget af Frederik 8. under kongebesøget på Færøerne i 1907. Umiddelbart efter Jóannes Paturssons kontroversielle indstilling blev lagtingsloven ændret, hvilket betød en betydelig udvidelse af Lagtingets beføjelser. Lagtinget havde stadig ikke lovgivningsmagt,

men fik lov til at komme med egne lovforslag. Amtmanden og provsten var med den nye lov i 1923 ikke længere fødte medlemmer af tinget, som derfor fra da af selv valgte sin formand. Amtmanden kunne dog fortsat deltage i forhandlingerne, stille forslag og forlange ordet, men uden stemmeret, medmindre han var blevet valgt til Lagtinget. Denne indrømmelse blev fulgt op af en programerklæring af den danske regering, der efter striden med Norge så sig foranlediget til at cementere Danmarks færøske politik. Statsminister Neergaard slog i 1923 bl.a. fast, at grundloven og det danske sprog skulle bevares som fælles for hele riget. Da den nye, socialdemokratiske regering i 1924 indtog samme standpunkt, ændrede Selvstyrepartiet sit partiprogram til at blive mere radikalt i forholdet til Danmark. Partiet var dog stadig loyalt over for Danmark.

I 1937-38 blev der i Lagtinget vedtaget nogle nye jordlove, der muliggjorde, at præstegårdsjord og kongsbøndernes jorder kunne udstykkes i mindre husmandsbrug, så flere jordløse husejere kunne få deres eget landbrug. Edward Mitens blev i 1936 efter et kampvalg mod den siddende formand, Jóannes Patursson, valgt til formand for Selvstyrepartiet. I protest mod de nye jordlove, som Edward Mitens tilsluttede sig på partiets vegne, meldte Patursson sig ud af partiet og dannede i 1939 det radikale selvstyreparti *Fólkaflokkurin* (Folkeflokken). Selvstyrepartiet havde langsomt, men sikkert, opgivet sit krav om færøsk selvstændighed for i stedet at kræve selvstyre inden for riget. Folkeflokken med Patursson i spidsen som partiformand gik skridtet videre og ville arbejde for at skabe en personalunion mellem Færøerne og Danmark efter forbillede fra den dansk-islandske personalunion fra 1918.

Baggrunden for partiskiftet skal dog ikke kun findes i det politisk betændte forhold til Danmark, men tillige politiske, økonomiske og sociale uenigheder. Dannelsen af Folkeflokken udgjorde sammen med oprettelsen af *Javnadarflokkurin* (Det Færøske Socialdemokrati) i 1925 etableringen af en venstre-højre-akse i færøsk politik, hvis indhold hidtil i alt overvejende grad havde været baseret på forholdet til Danmark og fulgt en rigsenhed-suverænitet-akse. Selvstyrepartiet og dets hovedorgan, *Tingakrossur*, var nærmest lig med Det Radikale Venstre i Danmark, og de ovenfor beskrevne husmandslove er et godt eksempel herpå. Kongsbonden Jóannes Patursson dannede det konservative Folkeflokken, en slags søsterparti til Det Konservative Folkeparti i Danmark. Det liberale Sambandsparti lå tæt op ad partiet Venstre. Selvom færøsk politik efterhånden normaliseredes og nærmede sig dansk politik, så vedblev interessen for den danske rigsdag at være yderst ringe og valgdeltagelsen tilsvarende lav. De færøske rigsdagsmedlemmer holdt sig uden for dansk politik og tog kun sjældent ordet og da næsten udelukkende i færøske anliggender.

Kongelige besøg i 1936 og 1938

I juni 1936 besøgte Christian 10. og dronning Alexandrine Færøerne og Island sammen med kongeparrets yngste søn, prins Knud, og hans gemalinde, prinsesse Caroline-Mathilde. Prinsessen var den mellemste datter til Prins Harald, der var yngre bror til Christian 10., og som havde deltaget i kongebesøget i 1907 på Færøerne og Island sammen med sin far, Frederik 8. I 1933 ægtede hun sin fætter prins Knud. De kongelige afsejlede den 10. juni på kongeskibet Dannebrog, eskorteret af inspektionsskibet Ingolf. Ved de nordatlantiske besøg i 1926 og 1930 rejste kongeparret ombord på orlogsskibet Niels Juel. Besøget i 1936 var første gang, et kongeskib blev taget i brug af den danske kongefamilie på togtet til Nordatlanten. Kongeskibet Dannebrog, Danmarks nuværende kongeskib, var blevet søsat i oktober 1931 med kommandohejsning den 26. maj 1932 og afløste det forrige kongeskib, også med navnet Dannebrog, der var en hjuldamper fra 1879. Ved afrejsen fra København indsattes kronprins Frederik som regent. Kongeskibet ankom til Trongisvágur den 13. juni og den 14. juni til Tórshavn, hvor kongefamilien overværede det færøske dansestævne i teatret. Efter Færøerne fortsatte rejsen til det nordlige kongerige Island, der dermed for fjerde og sidste gang fik besøg af overhovedet for det dansk-islandske kongehus, kong Christian 10.

I 1938 var kongehuset repræsenteret af den unge generation, da kronprins Frederik (9.) og kronprinsesse Ingrid aflagde Færøerne og Island besøg. I 1935 var den danske og islandske kronprins blevet formælet med den svenske prinsesse Ingrid, kong Gustaf 5.s sønndatter og den svenske kronprins Gustaf (6.) Adolfs eneste datter, ved et storstilet bryllup i Stockholm. Den 20. juli 1938 afrejste det danske og islandske tronfølgerpar til Nordatlanten ombord på Dronning Alexandrine, der sejlede på ruten København-Færøerne-Island. Kl. 10 om aftenen den 22. juli ankom kronprinseparret til Tórshavn. Ved landgangen blev kongesangen "Kong Christian" og den færøske nationalsang, *Tú alfagra land mítt* (Du mit fagre land), forfattet i 1906 af højskoleforstander Símun av Skardi, sunget. Amtmanden overrakte kronprinsessen blomster, og byens borgmester holdt en velkomsttale for kronprinseparret, der derefter hilste på de forsamlede honoratiores, blandt andre byens embedsmænd. Ved midnatstid tog kronprins Frederik og kronprinsesse Ingrid afsked med Færøerne ombord på Dronning Alexandrine, der stævnedes mod Island.

Besøget i Nordatlanten i 1938 var kronprinseparrets første store officielle rejse, og det dansk-islandske kongehus' femte og sidste besøg i østaten. Det unge kongelige par løste deres repræsentative opgaver med bravur. Forude ventede 2. verdenskrig, der fundamentalt skulle ændre på Færøernes position i det danske rige.

2. verdenskrig og hjemmestyre

For at komme tyskerne i forkøbet besatte britiske tropper Færøerne den 13. april 1940, fire dage efter det nazistiske Tysklands besættelse af Danmark. Under 2. verdenskrig og den britiske besættelse var Færøerne afskåret fra det tyskbesatte Danmark og blev derved i praksis en uafhængig nation. Den udøvende og den lovgivende magt, der lå hos henholdsvis den danske regering og den danske rigsdag, lå under krigen formelt hos amtmand Carl Aage Hilbert. Reelt blev den lovgivende magt dog delt med Lagtinget i det såkaldte landsnævn. Den udøvende magt delte amtmanden med nogle lagtingsudvalg. Den 25. april 1940 udstedtes fra London et dekret, der påbød de færøske skibe at sejle under færøsk flag. Briterne kunne på den måde se forskel på de neutrale færøske skibe og de danske, der var under tysk kontrol. Amtmanden og Sambandspartiet protesterede forgæves. Siden 1947 er 25. april blevet fejret som færøsk flagdag (Dekret-dagen). Det er skolefridag, og der er musik og taler rundt om på øerne.

Den britiske besættelse var en venligsindet besættelse, og briterne blandede sig udover flaget meget lidt i Færøernes indre anliggender. Da de havde skrevet nogle publikationer til befolkningen på det færøske sprog, kom de imidlertid ganske ufrivilligt til at spille en stor rolle i indførelsen af færøsk som lov- og retssprog, hvilket blev en realitet i 1944, trods amtmandens modsigelse. Den britiske besættelse medførte endvidere et boom for færøsk erhvervsliv. Før krigen havde færingerne især eksporteret klipfisk og saltfisk til de katolske, sydeuropæiske lande. Under 2. verdenskrig opnåede færingerne et betydeligt salg af fersk fisk til Skotland og England, hvilket skabte store fortjenester. De britiske trawlere indstillede i vidt omfang fiskeriet i Nordatlanten på grund af krigsfaren. Adskillelsen fra Danmark medførte også, at der blev trykt færøske pengesedler.

Den økonomiske fremgang fremmede ønskerne om uafhængighed på Færøerne. Sprogligt, kulturelt og økonomisk var Færøerne i virkeligheden en selvstændig nation, men båndene til Danmark var stærke. Mange færingers så en fordel i at bevare en tæt forbindelse med Danmark, ikke mindst af økonomiske grunde. De havde politisk sluttet sig til Sambandspartiet, der som ovenfor vist dog også rummede færingers, der vitterligt følte sig som danskere. Sambandsfolkernes argumentation for at bevare tilhørsforholdet til Danmark mistede med den økonomiske succes under krigen og den britiske besættelse en del af sin kraft.

Ved lagtingsvalget i 1943 fordoblede Folkeflokkens sit mandattal fra seks til 12, Sambandspartiet fik otte mandater og Det Færøske Socialdemokrati fik fem pladser i tinget. Det moderate Selvstyreparti opnåede ikke valg til Lagtinget. Da Det Færøske Socialdemokrati støttede Færøernes

forbliven ved Danmark, var der lige nøjagtig ikke flertal for færøsk løsrivelse. Ved folketingsvalget i 1943 erobrede Folkeflokkens næstformand, Thorstein Petersen, Færøernes folketingsmandat.

Island blev den 10. maj 1940 besat af britiske tropper, og i forståelse med den islandske regering afløstes de af amerikanske soldater i juli 1941. Forbundsloven med Danmark udløb efter 25 år, i 1943, og både i 1928, 1937 og 1941 havde Altinget vedtaget, at Island ikke agtede at forny forbundsloven med Danmark og ville udtræde af forbundet, så snart det var muligt. Forbundsloven forudsatte imidlertid, at det skulle ske efter forudgående konsultationer, og sådanne kunne på grund af verdenskrigen ikke finde sted. I maj 1944 bekræftedes disse beslutninger ved en folkeafstemning, hvori 98,4 % af vælgerne stemte, og 99,5 % heraf stemte for unionens opløsning, 98,5 % for republik. Den 17. juni 1944 proklameredes republikken Island på Tingvallasletten. Opsigelsen af unionen var ensidig. Fra dansk side anerkendte man først personalunionens opløsning og stadfæstede loven om Den Dansk-Islandske Forbundslovs ophævelse den 16. maj 1950 på grund af specielle problemer mellem Færøerne og Island om fiskerigrænser.

Island havde på grund af krigen og adskillelsen fra det tyskbesatte Danmark i praksis opnået fuld suverænitet i alle anliggender. Da Island i 1944 blev en uafhængig nationalstat, var det endnu et led i opløsningen af den multinationale oldenborgske helstat og foreløbig afslutningen på etableringen af nationalstaterne i Norden. Republikken var umiddelbart en naturlig forlængelse af den islandske historie, da Island fra slutningen af 800-tallet og indtil 1262 havde været en såkaldt fristat, grundlagt af norske høvdinge og vasalkonger, der var blevet fordrevet af kong Harald Hårfagers norske rigssamling. De norske stormænd, der var utilfredse med magtkoncentrationen i Norge, drog også til Færøerne, der modsat Island allerede blev underlagt det norske kongerige i 1035. I 1262 blev Island et frit forbundsland under den norske konge, men med selvstændig lovgivning, domsmagt og administration. Islands opsigelse af unionen med Danmark i 1944 gjorde et stort indtryk på Færøerne. Den britiske regering havde allerede fra besættelsens begyndelse i 1940 gjort det klart over for færingerne og den danske regering, at man ikke ville acceptere et uafhængigt færøsk rige fra britisk side. Den britiske premierminister, Winston Churchill, lovede, at Færøerne efter krigen ville blive givet tilbage til Danmark.

Ved krigens afslutning i 1945 stod det dog meget klart, at man ikke kunne gå tilbage til tiden før krigen. Færøernes amtsstatus stod til at undergå en radikal forandring. Indenrigsminister Knud Kristensen udtalte i 1945, at der kun var plads til én nation, den danske, i det danske rige. Denne indstilling flugtede godt med Stauning og andre tidligere danske regeringscheferes principielle holdning til det færøske spørgsmål: Det danske kongerige var en nationalstat og kunne i

overensstemmelse hermed kun rumme den danske nation inden for den danske statsdannelse. I januar 1946 kom en færøsk delegation fra Lagtinget til København for at forhandle med den danske regering, hvis leder siden november 1945 var selv samme Knud Kristensen. Statsministeren accepterede modstræbende at tilbyde Færøerne ligestilling mellem færøsk og dansk, egen skattemyndighed, selvbestemmelse i de anliggender, man selv betalte for, og dansk støtte til en række sociale, kulturelle og anlægsmæssige formål. Derudover skulle bl.a. det færøske flag anerkendes officielt af Danmark, og Færø Amt nedlægges. Knud Kristensen lod færingerne forstå, at længere kunne man ikke gå fra dansk side, hvis rigsenheden skulle bevares. Regeringens forslag imødekom mange af Folkeflokkenes krav. Det springende punkt var, om Lagtinget skulle udstyres med egentlig lovgivningsmagt, hvilket Folkeflokken forlangte, og regeringen afviste.

Den færøske delegation var uenig om regeringens forslag, som de betragtede som et ultimatum. Det resulterede i, at Lagtinget den 14. september 1946 lod afholde en folkeafstemning, der kun opererede med to muligheder: løsrivelse eller regeringens forslag. Jóannes Patursson ville selvfølgelig stemme for løsrivelse, men han døde lige inden folkeafstemningen. Afstemningsresultatet viste noget nær dødt løb: 5.490 stemmer eller 47,2 % af de afgivne stemmer var for regeringsforslaget, mens 5.656 stemmer eller 48,7 % af de afgivne stemmer gik ind for færøsk løsrivelse fra Danmark. Hele 4,1 % af stemmesedlerne viste sig ugyldige. Folkeafstemningen tog ikke hensyn til de færinger, der var tilhængere af at bevare den eksisterende orden, og resultatet var blevet derefter. Da valgdeltagelsen kun var på 67,5 %, lå landets skæbne reelt i hænderne på en tredjedel af befolkningen. De 5.490 stemmer for regeringens forslag svarede blot til knap 32 % af alle valgberettigede færinger, de 5.656 stemmer for løsrivelse til knap 33 % af de stemmeberettigede færinger. Afstemningen beviste derfor hverken det ene eller det andet. Desuden var der efter folkeafstemningen uenighed om, hvorvidt afstemningen havde været vejledende eller bindende; de færøske separatister hævdede, at den var bindende, mens den modsatte fløj fastslog dens vejledende karakter.

Udlægningen af afstemningsresultatet gav anledning til en hektisk debat i de følgende dage, og der herskede en noget kaotisk tilstand. Da der var 166 stemmer mere for løsrivelse, erklærede Knud Kristensen imidlertid som sin personlige opfattelse, at Danmarks og Færøernes veje måtte skilles. Lagtingets formand, Thorstein Petersen, tog ham på ordet og proklamerede den 18. september 1946 det færøske rige på grundlag af en stemmes flertal i Lagtinget. Dette flertal baserede sig på en socialdemokratisk afhopper, hvorved Folkeflokken havde 12 mandater bag sig og dermed flertallet af de 23 pladser i tinget. Ved det seneste lagtingsvalg den 6. november 1945 var Folkeflokken gået

et mandat tilbage, fra 12 til 11, Sambandspartiet og Det Færøske Socialdemokrati fik begge seks mandater. Med denne selvbestaltede færøske aktion havde man imidlertid gjort regning uden den danske vært. Knud Kristensen havde nemlig ikke sin regering bag sig i dette spørgsmål, og moderate kræfter i regeringen søgte nu i denne kaotiske tilstand at få statsministeren til at ændre holdning til Færøerne. De henviste til, at Færøernes uafhængighedsproklamation var i strid med grundloven af 1915 (med ændringer af 1920), der fastslog, at kongen (dvs. regeringen) ikke uden Rigsdagens samtykke kunne ændre på rigets statsretlige forhold, herunder evt. afståelser af riget (§ 18, i den nugældende grundlov af 1953 § 19). Folkeafstemningen gav med andre ord ikke færingerne lovhjemmel til at udråbe deres egen selvstændige stat. Knud Kristensen gav sig til sidst. Den 25. september 1946 intervererede den danske regering, formelt kongen, i sagen og opløste Lagtinget og udskrev nyvalg til Lagtinget. Det socialdemokratiske medlem, hvis stemme lå til grund for proklamationen af det færøske rige, blev straks ekskluderet af sit parti.

Lagtingsvalget den 6. november 1946 fandt sted på årsdagen for det forrige valg og gav Folkeflokket otte mandater, et tab på tre mandater, Sambandspartiet beholdt sine seks mandater, Det Færøske Socialdemokrati blev reduceret fra seks til fire mandater, og Selvstyrepartiet kom atter ind i Lagtinget med to mandater. For løsrivelsespartiet Folkeflokket stemte 5.396, mens 7.488 sluttede op bag de partier, der ville bevare den statsretlige forbindelse med Danmark. Det nye Lagting havde flertal for at bevare forbindelsen med Danmark, og i løbet af 1947 forhandlede man sig da til rette med en ordning, der lå tæt op ad regeringens oprindelige udspil. Hjemmestyreloven af 23. marts 1948 fik støtte af lagtingsflertallets partier, men bekæmpedes af Folkeflokket. Under behandlingen af lovforslaget på Rigsdagen betegnede bankdirektør og folketingsmand Thorstein Petersen, der i 1946 var blevet formand for Folkeflokket ved Jóannes Paturssons død, ordningen som en ulykke for Danmarks ære og for Færøernes fremtid. Som konsekvens heraf valgte han fra 1947 i protest at boykotte møderne i Folketinget. Det Færøske Socialdemokratis formand, folketingsmand og lærer Peter Mohr Dam, udtalte omvendt fra Folketingets talerstol, at man med hjemmestyreloven havde ”skrevet et af de smukkeste og værdigste blade af Danmarks historie”.

Der var også i den danske offentlighed frygt for, at et selvstændigt Færøerne ville falde i hænderne på supermagten Sovjetunionen, der dermed i den tilstundende kolde krig med USA ville skaffe sig et vigtigt brohoved i Nordatlanten. Det var selvsagt også et spørgsmål, der optog den amerikanske og britiske regering, der ved krigens slutning i 1945 havde tilbageført Færøerne til Danmark. Situationen efter 2. verdenskrig og den spæde begyndelse af den kolde krig havde tydelige paralleller til 1814, hvor det også var frygten for stormagtsindflydelse, den russiske, der

afgjorde Færøernes forbliven under den danske konge. At Færøerne ikke skulle blive underlagt nogen europæisk stormagt var derfor udslagsgivende for bevarelsen af de eksisterende statsretlige grænser i Nordatlanten. Ud over det økonomiske aspekt argumenterede de færøske sambandsfolk også mod færøsk selvstændighed med henvisning til risikoen for at blive underlagt en stormagt, der ikke som lilleputstaten Danmark nødvendigvis ville have samme interesse i ørigets forhold.

Ifølge hjemmestyreløven, der trådte i kraft den 1. april 1948, udgør Færøerne et selvstyrende folkesamfund i det danske rige. Lagtinget fik den fulde lovgivningsmagt i alle færøske særanliggender. Lovforslag, som alene gælder Færøerne, skal forelægges Lagtinget til betænkning, før de fremsættes i Rigsdagen, fra 1953 Folketinget. Rigslove, som foruden at omfatte det egentlige Danmark også vedrører Færøerne, forelægges hjemmestyret, førend de sættes i kraft. Ligesom i det danske Folketing vælges medlemmerne til Lagtinget for fire år ad gangen. Den udøvende myndighed varetages af det af Lagtinget valgte landsstyre med lagmanden som formand.

Efter 132 år genoprettede man det historiske lagmandsembede. Lagmanden havde historisk forestået Lagtinget og haft andel i domsmagten. I 1948 fik lagmanden til opgave at administrere færøske særanliggender og stå til ansvar over for Lagtinget for røgt af betroede opgaver. Lagmanden, der bliver udpeget af Lagtinget, er som leder af landsstyret nærmest sammenlignelig med den danske statsminister. Det er som regel lederen af det største parti i Lagtinget, der udpeges som lagmand. På Færøerne er der modsat i Danmark en klarere adskillelse mellem den lovgivende og den udøvende magt. Den færøske regering, landsstyret bestående af landsstyremænd og lagmand, kan ikke være medlemmer af Lagtinget, hvor de sidder på første række og har forslags- og taleret, men ingen stemmeret. Landsstyret skal bestå af lagmanden og mindst to landsstyremænd (ministre). Landsstyret har den udøvende magt inden for de områder, der er overdraget. Den første lagmand i det færøske hjemmestyre blev Sambandspartiets aldrende Andreas Samuelson, der i sin alderdom kom til at udforme et færøsk hjemmestyre, som han dybest set havde været imod, men som var blevet en politisk nødvendighed. På Lagtingets åbningsdag, Ólavsøkdag 29. juli, Færøernes nationaldag, holder Færøernes regeringschef, lagmanden, en åbningstale, hvor han eller hun gennemgår Færøernes situation på centrale områder, analog med statsministerens åbningstale ved Folketingets åbning den første tirsdag i oktober.

Alle skatter og afgifter, også toldafgifter, pålægges og opkræves af hjemmestyret og anvendes udelukkende på Færøerne, der udgør et eget toldområde. Færøerne bærer omkostningerne ved de særlige anliggender, og hjemmestyreløven indeholdt muligheden for en gradvis overtagelse af flere samfundsanliggender. Færøerne overtog straks forvaltning, ansættelse af tjenestemænd,

kommuneadministration, biblioteker, folkehøjskolen og apotekerne. Det færøske flag anerkendtes, og dets brug på Færøerne og på færøsk indregistrerede skibe erklæredes for et særanliggende. Rigsmyndighederne på øerne anvender Dannebrog, som også private har ret til at benytte. Regeringen notificerede det færøske flag over for fremmede stater. Hjemmestyreløven fastslog, at færøsk er hovedsproget, men dansk skal fortsat læres godt og omhyggeligt og kan anvendes på linje med færøsk i offentlige sager.

Hjemmestyreløven af 1948 nedlagde Færø Amt fra 1816. Amtmanden blev afløst af en dansk rigsombudsmand, der skal fungere som bindeled mellem rigsmyndighederne i København og landsmyndighederne i form af hjemmestyret i Tórshavn. Rigsombudsmanden behandler forskellige civilretslige sager, fx indgåelse af ægteskab, samværsret og adoption. Rigsombudsmanden kan deltage i forhandlinger i Lagtinget, men er uden stemmeret. Tilhørsforholdet til det danske rige fandt udtryk i, at Færøerne repræsenteredes i Rigsdagen med to folketingsmænd og en landstingsmand (fra grundlovsændringen i 1953 med to folketingsmænd). Grundloven af 1953 gælder som den første danske forfatning for "alle dele af Danmarks Rige", idet Grønlands kolonistatus bortfaldt med grundlovsændringen, og Grønland blev en ligeberettiget del af det danske rige som et dansk amt. Som følge af at Grønland nu var en del af grundlovens gyldighedsområde, repræsenteredes verdens største ø fra 1953 i det danske Folketing med to folkevalgte medlemmer, der sammen med de to færøske folkevalgte repræsentanter tilsammen benævnes de fire nordatlantiske mandater. 1953-grundloven afskaffede Landstinget, begrebet Rigsdagen ophørte og Folketinget blev tilbage som eneste lovgivende forsamling.

2. verdenskrig havde medført, at både Færøerne, Island og Grønland blev modnet til at stå mere eller mindre på egne ben. Økonomisk oplevede alle tre nordatlantiske øsamfund et opsving, fordi de allierede magter havde brug for bl.a. fisk, uld og kryolit. Forsyningerne af disse varer bidrog i høj grad til Det Tredje Riges fald. Befolkningerne i de tre lande fik derfor en ny selvbevidsthed efter krigen. Den udmøntede sig i Grønlands nye status i 1953, Færøernes hjemmestyre i 1948, og i at Island kappede de sidste bånd til Danmark i 1944.

I 1948, umiddelbart efter vedtagelsen af Hjemmestyreløven, stiftede Erlendur Patursson, yngste søn af Jóannes Patursson, det republikanske parti, *Tjóðveldisflokkurin*. Grundlæggelsen af partiet skete som en reaktion imod Danmarks håndtering af den færøske folkeafstemning i 1946. Partiets avis blev kaldt "14. september" efter datoen for folkeafstemningen. Republikanererne var som Folkeflokkens fuldblodsmodstandere af den færøske hjemmestyreordning. De to partier mente modsat den danske regering, at bekendtgørelsen om det færøske rige den 18. september ikke var en

grundlovsstridig handling. Det var derimod en naturlig følge af en demokratisk beslutning, først ved folkeafstemningen og siden i Lagtinget. Danmark havde med opløsningen af Lagtinget begået et overgreb af rang mod det færøske demokrati og det færøske folk. Republikanerne ville dog ikke som Folkeflokkun etablere en personalunion mellem Færøerne og Danmark. Det nye, venstreorienterede parti ville grundlægge en selvstændig færøsk republik med fuld suverænitet i alle anliggender. Der skulle ikke længere føres en ”logrende daniseringspolitik”, som Erlendur Patursson udtrykte det.

De kongelige besøg 1949-1963 og Klaksvikstriden

I 1945, hvor forholdet mellem Færøerne og Danmark stod til at blive voldsomt forandret, udtalte den danske gesandt i Storbritannien, lensgreve Eduard Reventlow, at kongehuset burde markere sig stærkere på Færøerne ved at aflægge flere besøg på øerne. De kongelige besøg skulle ifølge topdiplomaten symbolsk befæste tilhørsforholdet til moderlandet Danmark via kongehuset.

Det første besøg af det danske kongehus under den nye hjemmestyrelse i 1949 var samtidig kong Frederik 9. og dronning Ingrid's første besøg på Færøerne som Danmarks kongepar. Frederik 9. havde besteg den danske trone ved sin far, kong Christian 10.s, død i 1947. Den 23. juli 1949 ankom kongeskibet Dannebrog til Tórshavn, hvor der for første gang blev flaget med både det danske og det færøske flag. Dette var blevet muliggjort ved den officielle danske anerkendelse af *Merkid* med hjemmestyrelsen fra året før. På havnen i Tórshavn sang man ”Kong Christian”, ”Der er et yndigt land” og færøske nationalsange. Frederik 9. udtrykte i en tale forvisningen om, at de følelser, der knyttede Danmark og Færøerne til hinanden, ville blive stærkere i de kommende dage. Kongeparret besøgte i Tórshavn bl.a. lagtingshuset og Kongemindet.

Om eftermiddagen tog majestæterne til det gamle bispesæde Kirkjubøur, hvor kongen og dronningen besøgte kongsgården og domkirkeruinen. Fra Paturssons gartneri modtog dronning Ingrid en smuk blomsterbuket; en symbolsk gestus, der skulle markere en form for forsoning mellem kongehuset og familien Patursson. Hjemmestyrelsen af 1948 var trods alle tvistigheder et kompromis mellem løsrivelse og fortsat tilhørsforhold til Danmark, mellem det danske centrum og den færøske periferi. Dagen efter, den 24. juli, besøgte kongeparret den traditionelt konetro bygd Tofte på den sydlige spids af Eysturoy. Formanden for Nes Sogn, arkitekt Niels Pauli Hansen, holdt velkomsttalen for de kongelige gæster. Et børnekor sang ”Kong Christian” og *Eg oyggjar veit* (Jeg øer kender), der var Færøernes første nationalsang og forfattet i 1877 af Frederik Petersen, som var medstifter og første leder af Sambandspartiet. Frederik Petersen var den lokale søn og stolthed, da

han var født og opvokset i en nabobygd til Tofte, Saltnes. Folk fra bygderne langs Skálafjörður samlede sig i Tofte til det første kongebesøg nogensinde.

Den 25. juli besøgte bl.a. Klaksvik, hvor kongeparret bl.a. overværede kaproning og hilste på børnene fra bygdens skole. Mandskabet på Dannebrog konkurrerede med klaksvikingerne i tovtrækning. Færingen Hákun Djurhuus deltog i tovtrækningen på klaksvikingernes side. Mandskabet på Dannebrog tabte. Djurhuus var lagtingsmand for Folkeflokken og i 1949 medlem af kommunalbestyrelsen i Klaksvik. Han var byens borgmester 1950-51, Lagtingets formand 1950-51 og formand for Folkeflokken fra 1951-80. Han var medlem af Folketinget i to perioder, 1957-60 og 1968-73. Han opnåede den højeste politiske post på Færøerne, da han fra 1963-67 var lagmand for en bred koalitionsregering. Senere på dagen var der i Klaksvik færøsk kædedans med deltagelse af kongeparret. Den 26. juli besøgte kongeparret øen Sandoy. Kong Frederik 9. og dronning Ingrid besøgte flere bygder, der aldrig tidligere havde haft kongebesøg, bl.a. bygden Fámjin på Suduroy den 27. juli, som kongeparret kørte til i bil. Samme dag tiltrådte kongeparret hjemrejsen fra Færøerne.

Det næste kongelige besøg fandt sted i 1959, da kong Frederik 9. og dronning Ingrid sammen med deres to ældste døtre, tronfølgeren prinsesse Margrethe (2.) og prinsesse Benedikte, indledte et tredages besøg på Færøerne sankthansdag, den 24. juni. Kongefamilien ankom ombord på kongeskibet Dannebrog til Eystaru Bryggju i Tórshavn, hvor Kvindeforeningen i byen forærede dronning Ingrid og prinsesserne Margrethe og Benedikte færøske nationaldragter. Besøget i 1959 udmærker sig ved, at det er vor nuværende monark, H. M. Dronning Margrethe 2.s, første besøg på Færøerne. I forbindelse med forfatningsændringen i 1953 vedtoges ved en folkeafstemning en ny tronfølgelov, hvorved der indførtes betinget kvindelig arvefølge til den danske trone. Prinsesse Margrethe fik officielt titlen tronfølgeren prinsesse Margrethe i forbindelse med sin 18-års fødselsdag i 1958. H. M. Dronning Margrethe har siden sit første besøg på Færøerne som 19-årig altid båret den færøske nationaldragt i forbindelse med aflæggelse af kongelige besøg på de grønne øer. Og i overensstemmelse med traditionen er der vel at mærke tale om den samme nationaldragt, som H. M. Dronningen i sin tid modtog som gave under sit første besøg. Når den danske monark bærer den færøske nationaldragt og deltager i forskellige kulturelle arrangementer, fx kædedans, er der dels tale om at vise en særlig respekt over for færingerne, dels for at markere samhørigheden mellem Færøerne og Danmark.

Besøget i 1959 havde til opgave at søge at klinke skårene efter den såkaldte Klaksvikstrid i midten af 1950'erne; en strid, som havde sat det relativt gode forhold mellem Færøerne og

Danmark på en hård prøve. Striden opstod om en sygehuslæge, Olaf Halvorsen, der var notorisk nazist under den tyske besættelse og siden havde nægtet at betale en beskeden bod til den danske lægeforening. Halvorsen havde derfor gjort sig umulig i Danmark, hvilket nærmest var en kvalifikation for de færøske løsrivelsesfolk. Olaf Halvorsen var konstitueret overlæge på sygehuset i Klaksvik, men den dansk-færøske sygehusstyrelse ville ikke lade ham få stillingen permanent. Det opfattedes i Klaksvik som utålelig imperialistisk undertrykkelse fra landsmyndighederne i Tórshavn og rigsmyndighederne i København. Sundhedssektoren var på dette tidspunkt et ikke-overtaget særanliggende, hvorfor Danmark blev indblandet i striden.

Striden varede fra foråret 1953 til sidst i 1955 og havde sine dramatiske faser og episoder med beboernes afspærring af havnen for at hindre myndighederne fra Tórshavn i at gå i land. Ordensmagten var og er et rigsanliggende, jævnfør betegnelsen Rigspolitiet, der blev oprettet i 1938. Den danske regering afsendte i 1955 120 danske politifolk og senere marinens fregat, Rolf Krake, som skulle demonstrere de lovlige myndigheders magtmonopol. Finansminister Viggo Kampmann blev flere gange sendt i ilden som forhandler. På den rebelske side var formanden for fiskernes fagforening, republikaneren Erlendur Patursson, og havnemesteren i Klaksvik særdeles aktive. Den sidstnævnte fik ved det retslige efterspil på affæren halvandet års fængsel for at have anstiftet en veritabel indespærring af repræsentanter for myndighederne. Han blev benådet undervejs og mistede aldrig sit embede. Andre blev idømt straffe fra seks måneder til 30 dage. Den dømmende magt var et fællesanliggende. Udgangen på striden blev, at hverken Halvorsen eller Eivind Rubæk Nielsen, som myndighederne i Tórshavn i stedet havde udpeget til at blive sygehuslæge, fik lægestillingen; det gjorde to nye læger, og sygehusledelsen fik ændret sammensætning. Den stædige og principfaste Halvorsen fik en privat praksis i København.

Da statsminister H. C. Hansen besøgte Klaksvik i 1956 var stemningen stadig fjendtlig imod Danmark og den danske regering. Da kongeparret under sit besøg i Klaksvik i 1959 lovede, at "Fonden til Fædrelandets Vel" ville betale en ny kirke, vendte stemningen. Den gamle kirke i Klaksvik fra 1866 var knap 100 år efter sin opførelse blevet aldeles utidssvarende og alt for lille i den hurtigt voksende færøske by, øernes næststørste. Under besøget i Tórshavn inviterede kongeparret 50 indbudte til en stående souper ombord på kongeskibet Dannebrog.

I begyndelsen af juli 1963 besøgte kong Frederik 9. sammen med sine tre døtre, tronfølgeren prinsesse Margrethe (2.), prinsesse Benedikte og prinsesse Anne-Marie, Færøerne. Kongeskibet Dannebrog blev eskorteret af fregatten Esbern Snare. Dronning Ingrid var ikke med på rejsen pga. sygdom. Besøget, der varede i tre dage, huskes i dag især for det ikoniske billede af de tre kongelige

søstre iført de maleriske færøske nationaldragter. Den endnu blot 16-årige prinsesse Anne-Marie var tidligere på året, i januar 1963, blevet forlovet med den græske kronprins Konstantin (2.). Kronprinsen besteg den græske trone i marts 1964, og to uger efter prinsessens 18-års fødselsdag giftede parret sig i september 1964. I Tórshavn blev kongefamilien allerede på besøgets første dag budt op til dans. Prinsesserne Margrethe og Anne-Marie dansede kædedans med Lagtingets formand, Sámal Petersen. Foruden Tórshavn besøgte kongefamilien Klaksvik, Suduroy og flere mindre bygder.

Under kongen og de tre prinsessers besøg i Klaksvik, den 7. juli 1963, indviedes Christianskirken. Eftersom Klaksviks nye kirke var blevet en realitet grundet det danske kongepars omtanke for byen og dens samfundsliv, kunne det ikke være mere passende, end at kongefamilien var med til indvielsen af den nye kirke. Christianskirken er opkaldt efter Kong Christian 10. og står endnu i dag som et minde om den gamle rytterkonge. Kirken, som er tegnet af den danske arkitekt Peter Koch, er inspireret af de færøske bygdekirker og domkirkeruinen i Kirkjubøur. På gavlene er der færøsk basalt. Kirken blev bygget som ramme omkring en fresko på lærred, malet af Joachim Skovgaard. Billedet blev flyttet fra Viborg Domkirke på grund af fugtproblemer. Til kirkeindvielsen var foruden kongefamilien også lagmand Hákun Djurhuus og Københavns biskop, Willy Westergaard Madsen, til stede. Ved delingen af Sjællands Stift i 1922 var Færøerne blevet lagt under Københavns Stift.

Kongelige besøg 1969-1978 og rigsfælleskabet

I juli 1969 besøgte kong Frederik 9. og dronning Ingrid Færøerne. Besøget skulle blive kongeparrets sidste på de grønne øer. I 1971 skulle det nye tronfølgerpar, tronfølgeren prinsesse Margrethe og prins Henrik, præsenteres for Færøerne og færingerne. Parret, der havde indgået ægteskab i 1967, havde aflagt Grønland et besøg i 1970. Besøget i sommeren 1971 på Færøerne skulle få en helt særlig personlig betydning for H. M. Dronningen, da rejsen i Nordatlanten kom til at vidne om Frederik 9.s tiltagende aldring og dermed symbolsk indvarsle kongens død et halvt år senere. Om det historiske besøg har H. M. Dronningen senere udtalt:

Da min mand og jeg i sommeren 1971 skulle besøge Færøerne, lod han os bruge Dannebrog. Det var første gang, han havde givet skibet fra sig til andre end mor. Jeg tror, far gerne ville vide, at vi havde haft skibet, og at han selv havde været vidne til, at vi havde skibet, og det skulle sejle med tronfølgerflaget. Det var meget smukt og fint.

At tronfølgerparret fik lov til at benytte kongeskibet Dannebrog, så H. M. Dronningen og H. K. H. Prins Henrik:

som en fantastisk tillidserklæring, og turen blev på en eller anden måde et skub i den retning, det snart skulle gå for mig. Jeg følte, at der skete noget særligt ved, at vi pludselig stod dér, ved rælingen på Dannebrog, og lagde ind til de forskellige små færøske havne. Vi sejlede hele vejen derop og hjem igen.

Afrejsen fra Færøerne på Suduroy på en smuk solskinseftermiddag har prentet sig ind i H. M. Dronningens hukommelse:

Da vi skal sejle fra Færøerne, er landsstyreformand [lagmand] Atli Dam på kajen for at tage afsked. Og lige da vi er ved at tage fortøjningerne, hilser han op mod os og siger: "Nu vil jeg sige tak for jeres besøg med den gamle hilsen, som vi altid har brugt, når vores kære står til søs: "Jesus være med dig!" Det glemmer jeg aldrig. Jeg var meget lidt religiøs på det tidspunkt, men at nogen sagde dét til mig, når jeg stod ud med fars skib, det var meget voldsomt. Jeg følte, jeg havde fået en slags tillidserklæring om, at jeg nok skulle klare det. Det er en af de mærkeligste og stærkeste oplevelser, jeg har haft. Og derfor står Færøerne mig så kolossalt nær. Jeg havde en fornemmelse af, at det var Færøerne, der på en måde sendte mig af sted. Det var et håndslag af de helt, helt stærke. Det var ikke bare mundsvejr. Det var en ære, at man ville gøre dét for mig.

Set i bakspejlet ser H. M. Dronningen besøget på Færøerne i 1971 som et tidehvert, en begyndelse på en ny epoke. En ny periode i Danmarks mere end 1000-årige historie indledtes med kong Frederik 9.s død den 14. januar 1972 og dronning Margrethe 2.s tronbestigelse. Danmarks nye regentpar, dronning Margrethe 2. og prins Henrik, foretog i sommeren 1973 deres første rejse til Færøerne. I sommeren 1975 var dronning Ingrid med til indvielsen af *Vesturkirkjan* (Vestkirken) i Tórshavn. Vestkirken er sognekirke for den vestlige del af byen, mens den ældre kirke, fra 1990 domkirke, er sognekirke for den østlige del. Vestkirken ligner et skib med sejl, og den er med sit 42 m høje tårn blevet et af Tórshavns vartegn. Alterkorset i kirken er lavet af den danske guldsmed og billedkunstner Bent Exner. Dronning Ingrid havde på grund af sygdom desværre ikke kunnet deltage i kirkeindvielsen i Klaksvik i 1963. Med kirkeindvielsen i Tórshavn i 1975 anerkendte det

færøske samfund sin dronnings store engagement i Færøerne og det færøske folk. Kirkeindvielsen blev nævnt i H. M. Dronningens nytårstale 1975.

I sommeren 1978, i juni måned, besøgte regentparret Færøerne for første gang sammen med deres to sønner, kronprins Frederik og prins Joachim, der ligesom deres mor var ikklædt den færøske nationaldragt til lejligheden.

I dag anvendes begrebet rigsfællesskabet som det politisk-juridiske udtryk for det fællesskab, der i økonomisk, historisk og sproglig henseende knytter Danmark, Færøerne og Grønland sammen i ét rige under den danske grundlov. I løbet af 1800-tallet blev den multinationale oldenborgske helstat et stadig mere homogent rige med først afståelsen af Norge i 1814 og hertugdømmerne i 1864 som de vigtigste milepæle. Efter 1864 var den danske nationalstat en realitet. Den dansk-nationale identitet blev opbygget i opposition til den tyske, og med frakoblingen af den tyske del af monarkiet i 1864 blev Danmark i danskernes selvforståelse et ensartet, harmonisk rige, der i tillæg til det egentlige Danmark bestod af Færøerne, Island og Grønland, som var en naturlig understregning af Danmarks historiske og kulturelle orientering mod Norden. Dertil kom, at det oldenborgske monarki siden 1700-tallet havde været regeret efter det såkaldte helstatsprincip med København som sæde for en stærkt centraliseret fællesadministration. I overensstemmelse med denne tradition blev Danmark og dets besiddelser i Nordatlanten tilsammen benævnt rigsenheden.

Den første anfægtelse af rigsenheden og det danske helstatsprincip kom med udviklingen af en særskilt islandsk nationalisme fra midten af 1800-tallet. Fra slutningen af 1800-tallet fik Island stadig mere selvbestemmelse og flyttede sig længere og længere væk fra den danske centralmagt. Islands øgede grad af selvstyre, kulminerende i 1918 med oprettelsen af Island som selvstændig statsdannelse i personalunion med Danmark, betød, at rigsenheden mellem Island og Danmark på sigt ikke lod sig opretholde. Det blev i stedet konglomeratstatsprincippet, som skulle komme til at udgøre rettesnoeren for det dansk-islandske forhold. Fra 1918-44 var Danmark og Island knyttet sammen i en personalunion og et statsforbund som to separate kongeriger.

Med Islands endelige løsrivelse i 1944 var spørgsmålet, hvilket forhold der skulle gælde for de tre resterende rigsdele, Danmark, Færøerne og Grønland. I 1948 opnåede den færøske nationalisme anerkendelse fra det danske centrum med indførelsen af hjemmestyre på Færøerne, hvorved den dansk-færøske relation nu lod sig kendetegne ved konglomeratstatsprincippet, fremfor som hidtil ved helstatstanken og enhedsprincippet. Den færøske hjemmestyreordning blev forbillede for den grønlandske fra 1978, der efter en folkeafstemning i 1979 trådte i kraft samme år i Grønland. Udtrykket rigsfællesskab anvendtes formentlig første gang i statsministeriets skrivelse af 23.

december 1975 til den grønlandske hjemmestyrekommission, hvis arbejde mundede ud i virkeliggørelsen af hjemmestyret i Grønland i 1979. Siden har begrebet i den retsvidenskabelige litteratur fået særlig betydning som understregning af det forhold, at riget består af tre dele, der i henseende til kultur, klima, livsmønstre og identitet virkelig er meget forskellige, selvom de altså hører sammen i et rigsfællesskab. Ulig den tidligere betegnelse rigsenhed indeholder udtrykket rigsfællesskabet således snarere en anerkendelse af de tre rigsdeles indbyrdes forskelligheder, hvilket forekommer at være en rigtigere beskrivelse af det, der i dag holder de tre tilbageværende rigsdele sammen.

I forbindelse med H. M. Dronningens officielle overdragelse af hjemmestyreloven den 1. maj 1979 til daværende landsrådsformand Lars Chemnitz på selve dagen for hjemmestyrelovens ikrafttrædelse i Grønland satte dronning Margrethe også nogle ord på de nye interne relationer inden for det danske rige:

Ordet rigsenheden har fundet en ny mening. Det er ikke en stiv og firkantet kasse, men en ramme, både rummelig og foranderlig, hvor der er plads til de forskellige samfund, sådan som natur og kultur, geografi og historie har formet dem. I denne rigsenhed mødes nu grønlændere, færinger og danske i et fællesskab, som takket være de enkelte leds større frihed kun kan vinde styrke.

Med rigsfællesskabets introduktion som begreb for det danske riges sammenhængskraft fik monarkiet en endnu vigtigere rolle som den institution, der blandt flere skulle fremhæve Færøerne og Grønlands fortsatte forbliven i det danske rige. Det danske kongehus skulle derfor være stærkere repræsenteret på Færøerne og i Grønland. De kongelige besøg på Færøerne, som har fundet sted i H. M. Dronningens regeringstid, tegner sig for hele 50 % af alle kongelige besøg på øerne siden 1844. H. M. Dronningen er konstitutionelt statsoverhoved for det danske rigsfællesskab, hvis styreform er et konstitutionelt monarki og et parlamentarisk demokrati inden for rammerne af den danske grundlov og, indtil begyndelsen af det 21. århundrede, den færøske og grønlandske hjemmestyreordning fra hhv. 1948 og 1978.

Kongelige besøg 1984-2000 og færøsk uafhængighed

I dagene 11.-14. maj 1984 besøgte dronning Margrethe og prins Henrik Færøerne. Den 11. maj ankom regentparret til Færøerne med et af søværnets fly, hvorfra de gik ombord på kongeskibet Dannebrog, der var sejlet til øerne i forvejen. Efter festmiddagen på Hotel Føroyar i Tórshavn den

13. maj trådte regentparret den traditionelle kædedans, hvis sangomkvæd gentages igen og igen, ligesom det fyldte brændevinsglas går flittigt på omgang i den inderste ring af den dansende kæde.

I 1990 indledte regentparret et fem dages besøg på Færøerne i tiden omkring midsommer, den 19.-24. juni. Også i 1990 fløj regentparret for at udnytte tiden bedst muligt for derefter at tage ophold ombord på kongeskibet, som transporterede parret rundt mellem øerne. Under sin tale i Lagtinget i Tórshavn afsluttede dronning Margrethe med et særligt afsnit på færøsk, sådan som majestæten altid har gjort:

Úti í havsbrúnni liggur ein oyggjaflokkur av toku og fuglagólan... Ude i det yderste hav ligger et samfund, svøbt i tåger og fugleskrig; sorte klipper hærget af det gråsorte hav. Et dystert land? Nej – intet sted er græsset så lysende grønt som her, når solstregene fejer ned over fjeldsiderne og får ruderne i bygdens vinduer til at blinke blandt husenes røde, blå og sorte vægge. Der er noget både festligt og trodsigt over det billede, og noget, der rimer med de mennesker, som bor dér.

Afsnittets begyndelse var et ordmaleri, typisk for H. M. Dronningens billedrige sprog, der havde en lokal klang af den store færøske digter og multikunstner William Heinesen, vel nok Færøernes største forfatter i det 20. århundrede. Om det færøske sprog har H. M. Dronningen selv beskedent sagt, at hun ikke taler færøsk. Dronningen kan udtale og læse færøsk, men ikke begive sig ind i en konversation på færøsk. Dronningen har dog samtidig pointeret, at hun for hvert besøg på Færøerne har forstået lidt mere af det færøske sprog, end hvad hun hidtil har husket, at hun kunne.

I november 1990 var dronning Margrethe atter på Færøerne, da hun overværede indsættelsen af Færøernes første biskop, Hans Jacob Joensen, i Tórshavn. Fra 1963 kunne provsten på Færøerne kalde sig vicebiskop eller *stedfortrædende biskop*. Det var dog først i 1990, at Færøerne blev et selvstændigt stift. Øernes domkirke er Havnar Kirke i Tórshavn, som er Færøernes næstældste bevarede kirke fra 1788. På den færøske nationaldag, Olai-dagen den 29. juli 2007, grundlagdes Færøernes folkekirke, efter at den danske folkekirke overlod den sammen med de øvrige trossamfund til Færøerne som særanliggende. Selvstændigheden inden for kirkeområdet betød også, at Danmark ikke længere skulle give det årlige tilskud på 13 mio. kr. Den færøske folkekirke er som den danske en evangelisk-luthersk kirke. Den selvstændige færøske folkekirkes første biskop blev Jógvan Fríðriksson, der tiltrådte som biskop den 25. november 2007 på 17-årsdagen for sin forgænger, Hans Jacob Joensens, bispevielse. Den færøske folkekirke er som den danske en statskirke, men færingerens statsoverhoved, H. M. Dronningen, er ikke den færøske folkekirkes

overhoved. Den færøske folkekirke er underlagt landsstyret, og den til enhver tid siddende lagmand er den færøske kirkes overhoved. Folkekirken på Færøerne hører ind under det færøske kulturdirektorat, og en landsstyremand har ansvar for undervisning, kirke og kultur.

Med oprettelsen af en selvstændig færøsk statskirkeinstitution, underlagt lagmanden som overhoved, og ikke H. M. Dronningen, rejses uvægerligt spørgsmålet, om Færøerne i dag reelt er en statsdannelse af gavn, om end ikke endnu af navn.

Den 22. juni 1995 ankom dronning Margrethe til Færøerne med kongeskibet. Prins Henrik var forhindret i at deltage, da prinsgemalen havde fået en diskusprolaps, som han blev opereret for to gange: 3. marts og 13. juni 1995. H. M. Dronningen tilbragte nogle afvekslende dage på Færøerne, hvor hun dansede kædedans i den lyse midsommernat iført sin Færødragt. Den 25. juni overværede dronningen og de nordiske biskopper biskop Hans Jacob Joensens indvielse af den nye kirke i Gøtu, som ligger på den østlige del af Eysturoy. De nordiske biskopper inkluderede følgelig de ti danske biskopper og Grønlands biskop. Grønland blev udskilt fra Københavns Stift i 1993 og fik sin første biskop i 1994. Grønlands Stift har fortsat den samme status, som Færøernes Stift havde fra 1990-2007: et selvstændigt stift inden for den danske folkekirke. Arkitekten bag den nye kirke var Jákup E. Hansen. Glaskunstneren Tróndur Patursson stod for den kunstneriske udsmykning og lavede bl.a. altertavlen i glasmosaik. Tróndur Patursson er i øvrigt sønnesøn af den navnkundige Jóannes Patursson. Klokketårnet er konstrueret som tre kors, der symboliserer korsene på Golgatha.

I anledning af H. M. Dronningens 25-års regeringsjubilæum i 1997 foretog dronning Margrethe, prins Henrik og kronprins Frederik et ultrakort besøg på Færøerne den 31. juli. Rejsen med kongeskibet Dannebrog gik derefter videre til Grønland, hvor regentparret fik selskab af prins Joachim og prinsesse Alexandra. Kronprins Frederik deltog ikke i Grønlandsrejsen. Disse besøg i Nordatlanten var i forbindelse med den festlige markering af regentjubilæet tillæg til årets traditionelle sommertogt med kongeskibet i Danmark

I anledning af 1000-året for kristendommens indførelse på Færøerne besøgte regentparret Færøerne den 10.-12. juni år 2000. På grund af besøgets specielle karakter deltog tillige de nordiske biskopper i denne begivenhed. Senere på året, i juli måned, besøgte ligeledes Grønland, hvor 1000-året for kristendommens komme også dér blev markeret. Regentparret deltog i kædedans i Nordens Hus i Tórshavn, der var blevet opført i 1983 som et færøsk kulturhus og for at styrke den nordiske samhørighedsfølelse på Færøerne. På Færøerne besøgte regentparret bl.a. Fugloy, der er Færøernes østligste ø. På Fugleøen var Lagmand Anfinn Kallsberg rundviser for de kongelige gæster.

Kallsberg begyndte sin politiske karriere som byggerådsformand i Vidareidi Kommune 1974-80. Vidareidi er Færøernes nordligste bygd på øen Vidoy.

Besøget i år 2000 fandt sted på et tidspunkt, hvor det færøske landsstyre indgik i seriøse forhandlinger med den danske regering om færøsk uafhængighed. Det færøske samfund befandt sig ved årtusindskiftet i en national brydningstid. Mange fornemmede, at man nu var tættere på en løsrivelse fra Danmark end nogensinde før siden 2. verdenskrig. Det dansk-færøske forhold var blevet belastet i 1990'erne pga. en voldsom økonomisk krise på Færøerne. Bl.a. som følge af stærk tilbagegang for fiskeriet havde færingerne fra midten af 1980'erne gennemlevet en dyb økonomisk krise, der måtte afhjælpes med støtte fra den danske stat. I 1992 blev det klart, at den økonomiske krise på Færøerne også var en bankkrise, hvor de to store banker, Færoya Banki (Færø Bank) og Sjóvinnubanki, ville have behov for at få tilført ca. to mia. kr. for at kunne overleve. Et dansk embedsmandsudvalg mente, at Danmark var moralsk forpligtet til at redde Færø Bank, hvis hovedaktionæren Den Danske Bank (i dag Danske Bank) bad om det. I januar 1993 anbefalede det danske Finanstilsyn, at en ny bankfond skulle overtage Den Danske Banks aktier i Færø Bank. I marts fik det færøske landsstyre fra den danske regering besked på, at Færø Bank ikke havde behov for yderligere kapital. I sommeren 1993 viste det sig imidlertid, at banken havde haft meget store tab, og den færøske regering måtte optage et lån på 1,7 mia. kr. for at redde banken.

Det skabte stor harme på Færøerne, hvor man mente, at Den Danske Bank og den danske regering havde placeret et milliardtab på øerne. Efter længe at have haft en undvigende holdning, lod den socialdemokratiske regering under statsminister Poul Nyrup Rasmussen i 1995 en særlig undersøgelseskommission nedsætte. Dennes rapport fra januar 1998 var stærkt kritisk over for både Den Danske Bank, Nationalbanken og Finanstilsynets rolle i sagen. I Folketinget forsøgte de borgerlige oppositionspartier uden held at vælte den socialdemokratiske regering på baggrund af den kritiske rapport om den penible historie. I juni 1998 blev der indgået et forlig mellem den danske regering og det færøske landsstyre, der endte med at få en større økonomisk kompensation, end man havde krævet. I en gældsftale eftergav den danske regering 900 mio. kr. af Færøernes samlede gæld på seks mia. kr. Betingelsen var, at de to færøske medlemmer af Folketinget stemte for pinsepakken, regeringens kombinerede skattereform og finanspolitiske stramning. Imødekommelsen af de færøske krav skal ses i sammenhæng med Poul Nyrup Rasmussens-regeringens parlamentariske grundlag, der efter folketingsvalget i marts 1998 var så smalt, at man ikke kunne føre politik i strid med færøske interesser. Regeringen kunne efter valget i 1998 kun fortsætte på det yderste færøske mandat i form af socialdemokraten Jóannes Eidesgaard.

Den færøske hjemmestyreordning havde fungeret nærmest upåklagelig frem til 1990'erne. Det skyldes en kombination af økonomisk højkonjunktur i 1960'erne, 1970'erne og størstedelen af 1980'erne og en politisk ligevægt mellem de partier i Lagtinget, der ønskede øget selvstyre eller total løsrivelse i forhold til Danmark, især Folkeflokken og Republikanerne, og de, der ønskede de eksisterende bånd bevaret, især Det Færøske Socialdemokrati og Sambandspartiet. Uagtet at Folkeflokken og Republikanerne i udgangspunktet havde været modstandere af den færøske hjemmestyrelov i 1948, var de to partier dog relativt hurtigt blevet en integreret af det færøske politiske liv inden for hjemmestyrets udstukne rammer. Det Færøske Socialdemokrati har traditionelt været af den opfattelse, at den statsretlige forbindelse til Danmark skulle opretholdes. Men især efter den færøske bankskandale i 1990'erne, hvor de færøske socialdemokrater kom på kant med deres partifæller i Danmark, har de rykket sig i spørgsmålet om løsrivelse, idet partiet nu på linje med Selvstyrepartiet lægger vægt på national selvbestemmelse. Det spændte forhold mellem Danmark og Færøerne, som opstod i slutningen af 1990'erne, afspejlede sig i valget til Lagtinget i april 1998, hvor de partier, der ønsker øget selvstændighed eller løsrivelse fra Danmark, fik flertal. Republikanerne, Folkeflokken og Selvstyrepartiet rådede tilsammen over 18 af parlamentets i alt 32 mandater. Løsrivelsespartiet *Tjóðveldisflokkurin* fik en fremgang på hele fire mandater og opnåede i alt otte.

I modsætningsforholdet mellem suverænitet og samhørighed pegede det politiske barometer nu entydigt på førstnævnte. Folkeflokkens formand, Anfinn Kallsberg, blev ny lagmand og dannede en regering bestående af Folkeflokken, Republikanerne og Selvstyrepartiet. I 1998 blev der nedsat en grundlovskommission med repræsentanter for alle de politiske partier på Færøerne. Kommissionens arbejde skulle på længere sigt danne grundlag for indførelsen af en selvstændig færøsk forfatning. I første omgang udarbejdedes et udkast til en forfatningstraktat, der bl.a. skulle indeholde bestemmelser om, hvordan løsrivelsen fra Danmark skulle foregå. Det nye færøske landsstyre udtrykte i 1999 ønske om at indlede forhandlinger med Danmark om Færøernes folkeretlige uafhængighed. Fra færøsk side fremkom et forslag om en overgangsordning på 15 år for nedtrapning af bloktilskuddet i relation til kravet om større suverænitet for Færøerne. Statsminister Poul Nyrup Rasmussen ville kun gå med til fire års aftrapning af det danske bloktilskud. Derefter måtte færingerne klare sig selv, hvis de ville forlade rigsfællesskabet. Hjemmestyreloven af 1948 angav, at overtagelsen af et sagsområde automatisk medførte overtagelsen af de dertil forbudne udgifter. Såfremt hjemmestyret kun varetager den lovgivende og administrative myndighed af et fællesanliggende, finansieres det fortsat af den danske stat i form af det såkaldte bloktilskud.

I de første måneder af 2000 indledte repræsentanter for Færøerne og den danske regering forhandlinger om en nyordning af relationerne mellem de to rigsdele. Selvstyrekoalitionen fremlagde i år 2000 sit ønske om en såkaldt *free association*, som Folkeflokkenes gruppeformand, Óli Breckmann skitserede i Folketinget samme år:

denne her associerede statsforbindelse er en kendt og afprøvet forfatningsform, der på engelsk hedder "free association", mellem to ligeværdige parter. Landsstyret har foreslået fælles kongehus og møntenhed med selvstændigt borgerskab for egne borgere, men med gensidige rettigheder og pligter for sundhedsuddannelse og på social- og erhvervsområdet for hinandens borgere, både hjemme i vore respektive to lande og hos hinanden, dog uden værnepligt.

Den såkaldte frie association er en forfatningsform, der er kendt fra det britiske imperium. De såkaldte dominions, som er en betegnelse for de områder af det britiske imperium, der havde en stor hvid befolkningsdel og derfor tidligt opnåede indre selvstyre, fx Canada (1867), blev i 1926 erklæret for selvstændige, ligestillede samfund "forenede i fælles troskab mod kronen frit associerede som medlemmer af det britiske Commonwealth. Denne status som selvstændige stater blev officielt cementeret i Westminster-statutten fra 1931. Med afkoloniseringen efter 2. verdenskrig søgte de britiske regeringer at bruge det britiske statssamfund, Commonwealth of Nations, som ramme for et fortsat snævert politisk og økonomisk samarbejde med de tidligere kolonier. I denne proces gik man bort fra brugen af begrebet dominions. I dag har Commonwealth of Nations 53 medlemmer, hvoraf de 16 stater, herunder Storbritannien, har den britiske monark som statsoverhoved, de såkaldte *Commonwealth realms*, 32 er republikker, og fem er monarkier med en anden monark end den britiske. Alle medlemmer anerkender den britiske monark som "leder af Commonwealth", men ikke som statsoverhoved.

Commonwealth realms, fraregnet Storbritannien, er i personalunion med Storbritannien, og forholdet mellem Storbritannien og de 15 øvrige *Commonwealth realms*, herunder Canada og Australien, kan bedst betegnes som et føderativt monarki. Det færøske landsstyre ville etablere Færøerne som en art dominion inden for det danske rige. Folkeflokken ville basere det fremtidige dansk-færøske forhold på de såkaldte *Commonwealth realms*. Partiets politiske holdninger og krav har dermed ikke ændret sig siden partigrundlæggelsen i 1939. Det ønsker fortsat en personalunion efter islandsk forbillede med "et fortsat medlemskab i et rige, men helst fremover mellem to jævnbyrdige, selvstændige, suveræne lande med hver sin grundlov, men med f.eks. fælles

kongehus, møntenhed, nationalbank og højesteret” (Óli Breckmann, Folketinget 1998). Dybest set har Folkeflokket ikke udviklet sig, da partiet i begyndelsen af det 21. århundrede ønsker en styreform, som var grundlaget for forholdet mellem Danmark og østaten Island for snart 100 år siden.

Som ovenfor vist var der i det færøske forhandlingsudspil lagt op til indgåelse af en aftale med Danmark om fortsat fælles varetagelse af visse anliggender. Udkastet til en færøsk grundlov var forfattet af Óli Breckmann og Høgni Hoydal, formand for Republikanerne, under ledelse af Lagmand Anfinn Kallsberg. Udformningen af forhandlingsudspillet må ses som et udtryk for, at selv Republikanerne, der som udgangspunkt er antimonarkister og ønsker et suverænt, republikansk Færøerne, går ind for monarkiet som statsform i et selvstændigt Færøerne. Man må formode, at dette standpunkt er indtaget i en erkendelse af, at store dele af befolkningen føler en stærk tilknytning til kongehuset, og at det derfor ville være lettere at overbevise disse om det ønskværdige i suverænitet, hvis det nationale symbol blev bevaret. Hellere et suverænt Færøerne end Færøerne som en suveræn republik, synes kalkulen at lyde.

På trods af Republikanernes accept af et fremtidigt færøsk monarki opfordrede Høgni Hoydal sine landsmænd til ikke at stemme ved folkeafstemningen om ændringen af tronfølgeloven i 2009, fordi Lagtinget ikke var blevet inddraget i beslutningen om at afholde en folkeafstemning på Færøerne. Siden 1953, hvor man kobede en grundlovsændring sammen med en ændring af tronfølgeloven, havde der været almindelig politisk konsensus om, at en ændring af tronfølgeloven kun ske i forbindelse med en større revision af den danske grundlov. VK-regeringerne under Anders Fogh Rasmussen (2001-09) og Lars Løkke Rasmussen (2009-11) var imidlertid af den opfattelse, at en eventuel ændring af tronfølgeloven blot skulle følges i praksis ved grundlovsændringer: Vedtagelse i to Folketing efter hinanden, adskilt af et valg, og dernæst en folkeafstemning, hvor mindst 40 % af samtlige stemmeberettigede skulle stemme ja. Folkeafstemningen blev udskrevet til afholdelse i hele det danske rige, i Danmark, på Færøerne og i Grønland, i juni 2009. Folkeafstemningen afholdtes sammen med det direkte valg til Europaparlamentet. Ændringen af tronfølgeloven fik det nødvendige folkelige mandat med folkeafstemningen, hvorefter absolut primogenitur indførtes, dvs. det ældste barn uanset køn indtræder først i arvefølgen til den danske trone. Med tronfølgeloven af 1953 gik yngre søn forud for ældre datter, hvilket reelt betød, at en regerende dronning kun kunne komme på tale under forudsætning af, at den regerende monark ikke efterlod sig sønner. Tronfølgeloven af 2009 ligestillede derfor prinser og prinsesser i arvefølgen til tronen, og med absolut primogenitur er det nu i praksis den førstefødte uanset køn, der arver tronen.

Med den nye tronfølgelov i 2009 havde den borgerlige regering politisk behændigt undgået en større grundlovsrevision. Ændringen af tronfølgeloven bevirkede dog, at man reelt ændrede grundloven uden at ændre i selve grundloven. Paragraf 2 i Grundloven af 1953 fastslår bl.a. fortsat: ”Kongemagten nedarves til mænd og kvinder efter de i tronfølgeloven af 27. marts 1953 fastsatte regler”. Denne paragraf er efter 2009 blevet misvisende.

I samme anledning som folkeafstemningen på Færøerne blev tilslutningen til kongehuset målt ved en tv-debat, hvor indbyggerne kunne bidrage med deres holdning til tilknytningen til kongehuset. Og 58 % af de deltagende færinger ønskede en fortsat tilknytning, mens 42 % ønskede tilknytningen ophævet. Gesandt Reventlow tilrådede, at kongefamilien skulle foretage hyppige rejser til Færøerne for derigennem at styrke fællesskabsfølelsen med Danmark. At dømme efter målingen er dette forsøg på at skabe et stærkere fællesskab og et fælles nationalt symbol til dels lykkedes. Det danske kongehus udgør i dag en fælles referenceramme for Færøerne og Danmark.

Den danske regering har under forhandlingerne om det færøske udspil på den ene side fastholdt, at Færøerne til enhver tid har fuld frihed til at forlade rigsfællesskabet, men på den anden side sat ret håndfaste betingelser for de vilkår, som udmeldelsen kan ske på. Statsminister Poul Nyrup Rasmussen slog i år 2000 fast, at suverænitet betyder, at færøske statsborgere ikke fortsat har samme rettigheder som danske statsborgere. Statsministeren udtalte i Folketinget, at et ”suverænt Færøerne, en suveræn stat, betyder, at færøske statsborgere som udgangspunkt vil få samme rettigheder som statsborgere fra et andet nordisk land”. Træder Færøerne ud af det danske rige, bliver nationen til en nationalstat, som Danmark kan indgå aftaler med, men Færøerne kan ikke få særstatus i forhold til Danmark. Den danske regering tydeliggjorde derved, at det ikke er muligt at føre konglomeratstatstanken længere end rigsfællesskabets rammer.

Der kunne ikke blive tale om en gentagelse af personalunionen mellem Danmark og Island (1918-44), hvor danske statsborgere også blev ligestillede med islandske statsborgere i Forbundsloven. Islands endelige løsrivelse fra Danmark havde fundet sted i 1944, hvor Danmark var besat af Tyskland, og det skabte en bitterhed hos danskerne, at islændingene ikke have kunnet vente til efter krigen med at afgøre statsforbundets ophævelse. Denne vrede kan endnu den dag i dag spores blandt danske politikere og i den danske regerings indstilling til Folkeflokkens krav om en dansk-færøsk personalunion. Færingerne er meget glade for det danske kongehus, og flere færøske politikere, også uden for Folkeflokken, mener, at en personalunion som den tidligere islandske måske er løsningen i alt fald i en overgangsperiode.

I forhandlingerne med Danmark i 2000 udtrykte dele af det færøske politiske liv ønske om en vejledende folkeafstemning, som kunne vise, om der i den færøske befolkning er et flertal for løsrivelse fra Danmark. Den 26. oktober 2000 brød selvstændighedsforhandlingerne med Danmark sammen, og derefter blev der kun holdt mindre formelle møder om sagen. En vejledende folkeafstemning om Færøernes fremtidige status skulle have været afholdt i 2001, men blev opgivet. Den blev skønnet overflødig, så længe Danmark stod fast på, at selvstændighed ville medføre en afvikling af bloktilskuddet over blot fire år.

Kongelige besøg 2005-2016 og ny forfatning

Efter lagtingsvalget i 2002 var der igen ligevægt i Lagtinget mellem tilhængere og modstandere af fuld færøsk selvstændighed. De to regeringspartier Republikanerne og Folkeflokken stod i begyndelsen sammen om løsrivelsen, men i længden kunne de to partier ikke enes om ret meget. Da det kom frem, at lagmanden, Anfinn Kallsberg, for år tilbage havde ført kreativ bogføring, erklærede vicelagmand Høgni Hoydal fra Reupblikanerne i 2004, at de ikke længere havde tillid til ham. Kallsberg svarede igen ved at udskrive valg før tiden. Efter lagtingsvalget blev socialdemokraten Jóannes Eidesgaard ny lagmand. Da den nye regering tiltrådte i 2004, blev formålet med den i 1998 nedsatte grundlovskommission ændret, så der i stedet blev arbejdet på en slags intern forfatning.

Fra den 20.-23. juni 2005 besøgte regentparret, dronning Margrethe og prinsgemalen, sammen med kronprinseparret, kronprins Frederik og kronprinsesse Mary, Færøerne. Overalt blev kronprinseparret mødt med overvældende interesse af færingerne, der gerne ville se deres nye, australskfødte kronprinsesse. Kronprins Frederik havde den 14. maj 2004 ægtet den borgerlige Mary Elizabeth Donaldson ved et storslået bryllup i København. Det nye tronfølgerpar havde sammen med regentparret besøgt Grønland i 2004, og nu var det Færøernes tur til at blive præsenteret for det unge kongelige par. Både dronningen og kronprinsessen var iklædt færøske nationaldragter; et syn, som færingerne var ualmindelig glade for at betragte. Kronprinsessen havde fået en færøsk nationaldragt af det færøske folk i bryllupsgave i 2004. H. K. H. Kronprinsesse Mary, der på tidspunktet for besøgets afholdelse ventede sit og H. K. H. Kronprins Frederiks første barn, H. K. H. Prins Christian, der blev født den 15. oktober 2005, stjal ganske ufrivilligt fuldstændig billedet fra såvel kronprinsen som regentparret.

Under besøget besøgte bl.a. Tórshavn, Suduroy, Færøernes sydligste ø, fire bygder på Eysturoy og Klaksvik. Kronprinseparret fløj i helikopter til Mykines, Færøernes vestligste ø. Den 20. juni

nedlagde H. M. Dronningen grundstenen til en ny kirke nordøst for Tórshavn, Hoyvíkar Kirkja. Den blev indviet i 2007. Arkitekter er Albert Isfeld og Gudmund S. Hansen. Til gallamiddagen i Nordens Hus den 20. juni talte H. M. Dronningen om den færøske selvstyrelov, Overtagelsesloven, der netop var blevet vedtaget i det danske Folketing og det færøske Lagting. Dronningen fandt, at loven hviler ”på fælles respekt for grundlæggende værdier og retsprincipper”. Disse ord faldt Republikanernes formand, Høgni Hoydal, eftertrykkeligt for brystet. Den færøske løsrivelsespolitiker kritiserede dronningens tale for værende et politisk partsindlæg fra statsoverhovedet. Hoydal mente, at dronningen med sin politiske tale ikke agerede i overensstemmelse med sin funktion som konstitutionel monark. Af samme grund sagde partilederen nej tak til en invitation fra dronningen om at komme til souper på kongeskibet Dannebrog om aftenen den 22. juni.

Dronning Margrethe fik også under besøget lejlighed til at takke Magnus Durhuus personligt den 20. juni. Den otteårige Magnus havde reddet sin fireårige lillebror fra druknedøden, da han faldt i havnen i Vestmanna på Streymoy på Færøernes nationaldag, den 29. juli 2004. Magnus fik 10.000 kr. og Carnegies belønningsmedalje for sin heltmodige indsats, og i 2005 hilste den unge færøske helt på dronningen under det kongelige besøg på Færøerne.

På grund af uenighed lå arbejdet stille i grundlovskommissionen indtil 2008, hvor der blev nedsat et nyt udvalg. I april 2010 sendte dette udvalg et lovforslag om en ny forfatning til behandling i Lagtinget, et forslag om en folkeafstemning om, at Færøerne er ”ét land og ét folk, og at det færøske folk selv skal bestemme”. Justitsministeriet mente, at forslaget på flere punkter stred mod grundloven. Statsminister Lars Løkke Rasmussen udtalte, at en sådan færøsk lov skulle respektere grundloven. Regeringslederen understregede, at den danske regering fuldt ud anerkender princippet om folkenes selvbestemmelsesret, og at Færøernes fremtid skal besluttes af det færøske folk. Såfremt det færøske folk skulle træffe beslutning om selvstændighed, vil gennemførelse heraf skulle ske i overensstemmelse med grundlovens § 19, der kræver Folketingets samtykke til ændring af rigets omfang. Men så længe Færøerne er en del af rigsfællesskabet, har Færøerne ikke kompetence til at vedtage regler i form af en færøsk forfatning, som skal have forrang for den danske grundlov.

I juni 2010 besøgte regentparret Færøerne. Dronningen besøgte bl.a. øen Koltur, og regentparret besøgte sammen Mykines.

I 2008 fik Færøerne atter en ny lagmand, Kaj Leo Johannesen fra Sambandspartiet. Den første regering, som han dannede, bestod af Sambandspartiet, Det Færøske Socialdemokrati og

Folkeflokk. I april 2011 forlod Folkeflokket regeringen. Dette skete i protest mod, at de politiske vinde pegede på samhørighed med en regeringschef fra Sambandspartiet. I oktober 2011 vandt lagmanden og hans sambandsparti en afgørende sejr ved lagtingsvalget. Som følge af lagtingsvalget i 2015 blev socialdemokraten Aksel V. Johannesen ny lagmand. Han dannede et landsstyre bestående af Det Færøske Socialdemokrati, Republikanerne og *Framsókn* (Fremskridtspartiet), der er et udbryderparti fra Folkeflokket. Både Republikanerne og Fremskridtspartiet ønsker færøsk løsrivelse fra Danmark og en suveræn færøsk stat.

I de første tre dage af marts 2016 besøgte H. K. H. Prinsesse Marie for første gang Færøerne. Den franskfødte 40-årige prinsesse var inviteret til Færøerne i anledning af den færøske autismeforenings 25-års jubilæum. Landsforeningen Autisme hører til blandt prinsessens protektioner. Under besøget boede prinsesse Marie på Hotel Føroyar. Prinsessen besøgte Kirkjubøur, hvor hun blev vist rundt af 17. generation på kongsgården, Jóannes Patursson, der var iklædt den flotte færøske nationaldragt. Han fulgtes med sin søn Pall på 16 år, som lider af autisme. Prinsessen åbnede den store internationale autisemekonference i Tórshavn, ligesom den danske prinsesse også besøgte Tórshavn Gymnasium, hvor to klasser er specielt indrettet til unge med autisme. Under besøget udtalte prinsesse Marie til Billed-Bladet: ”Jeg tror slet ikke på inklusion. Det er min mening”. Med disse udtalelser gik prinsessen imod et bredt flertal i Folketinget, der i 2012 stemte for inklusionsloven, som har til formål at integrere børn i den danske folkeskole, der tidligere modtog specialundervisning, som fx autister. Prinsesse Marie har autisme tæt inde på livet, da hendes stedbrors søn har diagnosen. Til BT udtalte prinsessen i 2012: ”Jeg har autisme i min nære familie, derfor ved jeg, hvor hårdt og hvor svært det er. For det er et handicap, der rammer hele familien”. Prinsesse Maries udtalelse vakte stor opsigt i Danmark, da medlemmer af det danske kongehus i det parlamentariske demokrati og det konstitutionelle monarki sædvanligvis ikke udtaler sig om konkrete politiske tiltag.

Det var meningen, at regentparret skulle besøge Færøerne i juni 2015, men så blev der udskrevet folketingsvalg, og man anbefalede derfor en udsættelse af det kongelige besøg fra regeringens side. Argumentet for en udsættelse af besøget lød på, at dronningens besøg ikke skulle bruges som et led i valgkampen på Færøerne af det siddende landsstyre. Besøget fandt da sted fra den 12.-16. juni 2016, men kun med dronningen som gæst. I nytårstalen 2015 havde H. M. Dronningen meddelt, at H. K. H. Prinsgemalen havde valgt at lade sig pensionere, og han ville derfor i fremtiden kun i meget begrænset omfang tage del i de officielle arrangementer. Besøget i 2016 var H. M.

Dronningens 14. officielle besøg på Færøerne, der eksempelvis inkluderede besøg på øerne Sandoy og Suduroy.

Kongehusets placering i det nuværende rigsfællesskab

Inden for rigsfællesskabets rammer havde både Færøerne og Grønland indtil årtusindskiftet opnået vidtstrakt selvbestemmelse i kraft af hjemmestyreordningerne fra hhv. 1948 og 1979 (vedtaget 1978). Den forfatningsretlige status af de to hjemmestyreløve var fra begyndelsen stærkt omdiskuteret i den retsvidenskabelige teori. Det traditionelle udgangspunkt var således, at der alene var tale om to almindelige folketingslove, der delegerede visse beføjelser til hjemmestyernes myndigheder, og som til enhver tid kunne ændres eller ophæves ensidigt af Folketinget og regeringen efter grundlovens almindelige lovgivningsregler. Nyere teori antog imidlertid, at disse to loves særlige karakter indebar, at de kun kunne ændres af rigsmyndighederne under medvirken af hjemmestyremyndighederne og med den færøske og grønlandske befolknings tilslutning; dermed blev lovene tillagt en særlig status på et forfatningsretligt niveau, der ligger mellem almindelige folketingslove og grundloven. Spørgsmålet var i mange år uafklaret, idet en anerkendelse af nyere teoris antagelser muligvis ville indebære en væsentlig forandring af grundlovens fordeling af den lovgivende, udøvende og dømmende myndighed.

Den nyere teori er i dag almindelig anerkendt, idet den politiske udvikling med stadig mere vidtgående kompetencer til Færøerne og Grønland i praksis har vist teoriens gyldighed. Med etableringen af rigsfællesskabet som begreb er det danske kongerige et rigsfællesskab bestående af tre autonome dele, Danmark, Færøerne og Grønland, men med Danmark, det konstitutionelle moderland, som den forfatningsretligt dominerende part. Fra anden halvdel af det 20. århundrede og frem til i dag har Det Danske Rige bevæget sig i retning af konglomeratstaten som statstype. Det Danske Rige er dog ikke en multinational statsdannelse, da færingerne og grønlanderne kun udgør en meget begrænset andel i forhold til den danske nation. Rigsfællesskabet med dets to hjemmestyreordninger, fra 2005 og 2009 to selvstyreordninger, er i folkeretlig henseende unik. Om end der i andre dele af verden findes forskellige ordninger for forholdet mellem moderlande og deres oversøiske besiddelser, kendes ingen tilsvarende eksempler på en magtfordeling som den, der gælder i forholdet mellem Danmark, Grønland og Færøerne.

I Hjemmestyreloven af 1948 var forholdet til udlandet et rigsansliggende, men traktater, der berørte Færøerne, kunne forelægges hjemmestyret til udtalelse. Såfremt hjemmestyret ønskede det, kunne der i udenrigsministeriet og ved ambassaderne ansættes særlige sagkyndige til at varetage

færøske erhvervsinteresser. Ligeledes kunne hjemmestyret få adgang til under medvirken af udenrigstjenesten at forhandle direkte med fremmede regeringer om færøske spørgsmål. Fra 2003-05 forhandlede Færøerne med Danmark om at udvide Færøernes kompetencer inden for udenrigsspørgsmål. Den 29. marts 2005 blev der i bygden Fámjin på Suduroy underskrevet en fælles principerklæring mellem Færøerne og Danmark. Den tilstræber ligeværdighed i udenrigs- og sikkerhedspolitikken. F.eks. kan Færøerne herefter deltage i mellemfolkelige organisationer som associeret medlem. Efter lagtingsvalget i 2008, da der blev dannet en mere venstreorienteret landsstyrekoalition end tidligere, bestående af Det Færøske Socialdemokrati, Republikanerne og *Midflokkurin* (Centerpartiet), blev der oprettet en ministerpost for udenrigsområdet. Et nyt såkaldt udenrigsråd varetager Færøernes forhold til omverdenen. Færøernes udenrigspolitik hører dog fortsat under den danske regering, men Færøerne har fået udvidede udenrigspolitiske beføjelser.

Hjemmestyret overtog gradvis flere funktioner. Hele det sociale område, bortset fra særfor sorgen, blev i 2001 et færøsk særanliggende. Samme år blev skolevæsenet et færøsk særanliggende. Sundhedsvæsenet er, bortset fra apotekervæsen og lægemidler, fortsat et fællesanliggende, ligesom sygehusvæsenet er det, jf. Rigshospitalet i København. I 1976 overtog Færøerne postvæsenet fra Danmark. Under de gældende hjemmestyreordninger havde de færøske (og grønlandske) hjemmestyremyndigheder omkring årtusindskiftet således fået en selvstændig lovgivende, og til dels også udøvende, myndighed inden for stort set alle sagsområder af lokal betydning. Overtagelsesloven, den færøske selvstyrelov, der trådte i kraft på Færøernes nationaldag, den 29. juli 2005, udvidede de muligheder, som de færøske myndigheder havde i medfør af Hjemmestyreloven for at overtage sagsområder. Loven bygger på en overenskomst mellem Færøernes landsstyre og den danske regering som ”ligeværdige parter”. Den færøske selvstyrelov var forbillede for udformningen af Grønlands selvstyrelov, der trådte i kraft på Grønlands nationaldag, den 21. juni 2009. I medfør af Overtagelsesloven overtog Færøerne medieansvaret (2006), det civile beredskab (2007), Folkekirken (2007), selskabsretten, erhvervsdrivende fonde og foreninger, årsregnskab, helligdagslovgivningen, mål og vægt (2008), meteorologi (2009), formueret, ophavsret, strafferet (2010) og lodsområdet (2011).

Rigsmyndighederne har for så vidt angår Færøerne og Grønland kun bevaret de for riget som helhed nødvendige beføjelser, dvs. sikkerheds- og forsvarspolitik, alle fælles udenrigspolitiske beføjelser, møntfoden, valuta- og pengepolitik, kongehuset, statsforfatningen, statsborgerskab, højesteret samt den grundlæggende privat- og familieretlige lovgivning. Selvom udenrigspolitik fortsat er et rigsansliggende, har det ikke afholdt Færøerne fra begyndelsen af hjemmestyrets tid at

optræde som selvstændig aktør i internationale fora. I 1970 blev Færøerne medlem af Nordisk Råd, der blev oprettet i 1952. Siden da har det færøske Lagting valgt to medlemmer, som indtræder i Danmarks Riges delegation jævnside de folketingsvalgte. Statsminister Anker Jørgensen (Socialdemokratiet) foreslog i 1980, at Færøerne og Grønland blev selvstændige medlemmer. Forslaget blev forkastet af rådet i 1982. Det er kun suveræne stater, der kan have delegationer i Nordisk Råd. De selvstyrende lande, Ålandsøerne, Færøerne og Grønland, har stadig hver to medlemmer i rådet, men de er en del af moderlandenes delegation. Siden 2003 har Færøerne forsøgt at blive selvstændigt medlem. Så sent som 2007 fik de selvstyrende lande meget udvidede beføjelser, men Færøernes forslag om at blive fuldt selvstændigt medlem blev nedstemt. Den danske delegation var for forslaget. De selvstyrende lande kan nu f.eks. godt lede et ministermøde, men de har stadig ingen stemmeret i Nordisk Ministerråd.

Rigsfællesskabet har i øvrigt en parallel til nordismen i det 20. århundrede, der søgte at skabe et moderne nordisk samarbejde, som baserede sig på de fem nordiske nationalstaters suverænitet. Dermed stod nordismen i modsætning til den politiske og dynastiske skandinavisme fra 1800-tallet, der ville skabe en nordisk enhed ved hjælp af bl.a. dynastipolitik og blande alle de nordiske folkeslag til ét politisk fællesskab. Ålandsøerne, Færøerne og Grønland har dog til stadighed søgt at sprænge rammerne for det moderne nordiske samarbejde ved at blive selvstændige nationalstater. Nationalstatsprocessen i Norden afsluttedes foreløbig med Finland (1917) og Island (1918), der først blev uafhængig fra Danmark i 1944.

Færøernes hjemmestyre besluttede sig for at blive uden for EF (fra 1993 EU), som Danmark tilsluttede sig den 1. januar 1973 efter en folkeafstemning i oktober 1972. Der blev derfor ikke afholdt nogen folkeafstemning på Færøerne om medlemskabet. Grønland, der endnu var et dansk amt, afholdt samtidig med Danmark en folkeafstemning om EF-medlemskabet, som Grønland nødtvungent måtte tilslutte sig sammen med Danmark. Med baggrund i indførelsen af hjemmestyre i Grønland i 1979 besluttede Grønland at udtræde af EF i 1985.

Færøerne orienterede sig også mod de andre nordatlantiske samfund. Det resulterede i et større samarbejde med først og fremmest Norge, Island og Grønland på grundlag af de fælles økonomiske og kulturelle træk, som resulterede i det nordiske atlantsamarbejde NORA fra 1996, men også Shetlandsøerne og Orkneyøerne, der er en del af Storbritannien, dele af Skotland og det nordlige Canada blev der rakt ud efter. Den langsigtede betydning heraf var det vanskeligt at spå om.

I 2016 blev der efter bestemmelse fra den danske regering for første gang flaget med det færøske og det grønlandske flag fra alle offentlige bygninger i Danmark på Færøernes og Grønlands nationaldag, hhv. den 29. juli og den 21. juni.

På baggrund af den ovenfor beskrevne udvikling kan man rettelig spørge, om rigsfællesskabet i dag ikke har karakter af en personalunion eller en føderation, sådan som nogle rigsdagspolitikere ønskede det omkring 1850. Er H. M. Dronningen monark i et rige bestående af Danmark, Færøerne og Grønland, eller er regenten snarere dronning af Danmark, Færøerne og Grønland? Formelt er der ingen tvivl om spørgsmålet, hvis svar kan findes i H. M. Dronningens titulatur, der som bekendt ikke omfatter hverken Færøerne eller Grønland. Det Danske Rige, der består af Danmark, Færøerne og Grønland, har i dag reelt karakter af en blanding af en personalunion og en føderation. Med den gradvise udvidelse af Færøernes og Grønlands hjemmestyre fra hhv. 1948 og 1979 og indførelsen af selvstyre i hhv. 2005 og 2009 og dermed en føderalisering af Det Danske Rige er det efterhånden rimeligt at tale om Færøerne og Grønland som faktiske reelle stater, der blot ikke figurerer officielt på landkortet. Et afgørende skridt i denne udvikling var etableringen af en selvstændig færøsk statskirke i 2007. Færingernes statsoverhoved, den danske monark, er ikke den færøske folkekirkes overhoved. Det Danske Rige er stadig formelt en enhedsstat i form af kongeriget Danmark. Men om end ikke formelt, så de facto, er Færøerne og Grønland i dag i personalunion med Danmark, da det danske kongehus og den danske monark efterhånden er det eneste sammenbindende element i rigsfællesskabet.

Når medlemmer af det danske kongehus ifører sig den færøske nationaldragt, tager del i den traditionsrige kædedans, eller når H. M. Dronningen altid afslutter sin tale i Lagtinget på færøsk, er det ikke kun for at markere rigsfællesskabet mellem Færøerne og Danmark. Rigsfællesskabet mangler samlende kulturelle og nationale symboler, ud over det store rigsvåben (det kongelige våben), der kan repræsentere fællesskabet i alle tre rigsdele. Der er derfor også tale om at anerkende Færøerne som en selvstændig nation med egne nationale symboler, eget sprog, egen kultur og historie. Kronprinseparrets tvillinger, H. K. H. Prins Vincent og H. K. H. Prinsesse Josephine, der blev født den 8. januar 2011, har grønlandske navne. Prins Vincent bærer som sit tredje navn det grønlandske navn Minik, og prinsesse Josephine bærer som sit tredje navn navnet Ivalo. Sidst det danske kongehus hædrede en del af de nordatlantiske besiddelser i navngivningen, var da H. M. Dronningen i 1940 som sit tredje navn fik det islandske navn Þórhildur. På dette tidspunkt havde Island en særlig status i det danske kongehus, da Island var i personalunion med Danmark. De grønlandske navne, som blev taget i anvendelse ved dåben af prins Vincent og prinsesse Josephine,

synes med andre ord ikke at være tilfældig. Grønland (og Færøerne) har en på mange måder mere ligestillet funktion med Danmark inden for rigsfællesskabet end nogensinde før.

Indførelsen af en selvstændig kirke på Færøerne, den evangelisk-lutherske folkekirke, adskilt fra den danske folkekirke, skete som en naturlig konsekvens af selvstyreloven fra 2005. På samme måde blev Grønlands Stift underlagt det grønlandske selvstyre hvad angår lovgivning og finansiering med selvstyreloven i 2009; Grønland er dog fortsat et selvstændigt stift inden for den danske folkekirke. Den grønlandske biskop bliver dog efter indførelsen af selvstyre i 2009 ikke længere officielt udnævnt af H. M. Dronningen. Særlig den selvstændige færøske kirke er et tydeligt bevis på, at Færøerne i dag nærmest har status som en suveræn stat. At en så traditionsrig og historisk statsinstitution som kirken nu er underlagt Færøernes regeringschef, lagmanden, som statskirke, peger i retning mod Færøerne som en selvstændig stat inden for rigsfællesskabet.

Epilog: lagmandens tale i 2016

I forbindelse med H. M. Dronningens besøg på Færøerne holdt lagmand Aksel V. Johannesen en velkomsttale for monarken den 14. juni 2016 i Nordens Hus. I sin tale til regenten understregede lagmanden, at dronningen med sine mange besøg på øerne havde været med til at vedligeholde og udbygge de historisk nære bånd mellem Færøerne og Danmark: ”Med Deres mange besøg på Færøerne de sidste 57 år, har De understreget Færøernes tilstedeværelse i Rigsfællesskabet. Og den årlige hilsen til Færøerne i Deres nytårstale har nok større betydning, end mange erkender”. Den færøske regeringschef tillagde statsoverhovedets vedholdende interesse for Færøerne og det færøske folk stor betydning, da det ifølge en undersøgelse, som lagmanden refererede til i sin tale, generelt står sløjt til med danskernes viden om Færøerne.

Den færøske lagmand udtalte, at ved et kongeligt besøg ”hylder vi de århundreder gamle venskabsbånd imellem Færøerne og Danmark. Disse tætte bånd knytter vores samfund sammen - både industrielt, politisk og personligt. Disse bånd skal vi i fællesskab tage vare på, selv om omstændighederne skifter karakter i årenes løb”. I sin tale henledte lagmanden derefter tilhørernes opmærksomhed på det forhold, at Færøerne og Danmark har gennemgået store forandringer i de sidste 57 år, siden H. M. Dronningen for første gang besøgte Færøerne. Direkte henvendt til H. M. Dronningen sagde lagmanden:

De har mødt mange lagmænd – men jeg har ikke før selv haft æren af at være Deres vært. Og den unge tronarving, der for 57 år siden for første gang kom til Færøerne, har forvandlet sig til en vis

og respekteret regent, der nu i 44 år har stået i spidsen for Kongeriget. Det har De gjort med stil og værdighed. Og altid med stor indsigt og respekt for det danske riges mangfoldighed. Derfor håber jeg, at De føler Dem lige så godt modtaget på Færøerne, som den første gang De var her. Og ligesom færingerne den 24. juni 1959 tog imod Dem, ønsker jeg, at vi også i fremtiden vil få æren af at tage imod Deres sønner og svigerdøtre – og ikke mindst Deres børnebørn.

Det er svært at spå, især om fremtiden. Færøerne vandt sig ejendomsretten til deres undergrund i 1992. Hvis man en dag skulle finde større mængder olie, ville selvstændigheden ifølge flere politiske iagttagere hurtigt blive en realitet. Færøerne har siden 1380 været en del af det danske rige. Den dansk-færøske historie går tilbage til Kalmarunionen og dronning Margrete 1.s tid. Men forbindelsen mellem Færøerne og Danmark eksisterer stadig efter mere end 600 år under Danmarks anden Margrethe.

Litteratur

Adriansen, Inge: *Nationale symboler i Det Danske Rige 1830-2000*, bd. 1-2, København: Museum Tusulanums Forlag 2003.

Andersen, Ingrid Falktoft: *Færøerne – historie og samfund, kunst og kultur*, København: Forlaget Hovedland 2012.

Andersen, Jens: *M – 40 år på tronen*, Lindhardt og Ringhof Forlag A/S 2011.

Berlin, Knud: *Danmarks Ret over Grønland. En Udredning af Grønlands, Islands og Færøernes Stilling til Norge og Danmark før og nu*, København: Nyt Nordisk Forlag 1932.

Bistrup, Annelise: *Margrethe*, København: JP/Politikens Forlagshus A/S 2005.

Bregnsbo, Michael og Kurt Villads Jensen: *Det danske imperium – Storhed og fald*, Odense: Aschehoug 2004.

Bygum, Helle: *Kongehusets Grønland*, København: Thaning & Appel 2004.

Christensen, Me et al. (red.): *Bogen om Danmark*, København: Danmarks Nationalleksikon 2001.

Debes, Hans Jacob: *Færingernes Land – Historien om den færøske nutids oprindelse*, Tórshavn: Multivers 2001.

Dehn-Nielsen, Henning: *Margrethe 2. – Danmarks dronning* (rev. og forøget udgave), Aschehoug 2005.

Djurhuus, Tummas Napoleon et al. (red.): *Færøerne*, bd. I-II, udgivet af Dansk-Færøsk Samfund, København: Det Danske Forlag 1958.

Gustafsson, Harald: “Centrum og periferi”, i: Henrik S. Nissen (red.): *Nordens historie 1397-1997 – 10 essays*, København: DR Multimedie, udg. i samarbejde med Nordisk Ministerråds forlag 1997.

Hálfdanarson, Gudmundur: “Serving the Ties. Iceland’s Journey from a Union with Denmark to a Nation-State”, i: *Scandinavian Journal of History*, 31, nr. 2-4, 2006, s. 237-254.

Harhoff, Frederik: *Rigsfællesskabet*, København: Klim 1993.

Hoff, Tina Adele: *Danmark og Færøerne – en historisk undersøgelse af udviklingen i relationen mellem Danmark og Færøerne 1850-2010*, Københavns Universitet: Museum Tusulanums Forlag 2012.

Hoydal, Høgni: *Myten om rigsfællesskabet*, København: Lindhardt & Ringhof 2000.

Jensen, Bent: *Færøerne under den kolde krig 1945-1991*, Tórshavn: Løgmansskrivstovan 2004.

Jespersen, Knud J. V.: *Rytterkongen – et portræt af Christian 10.*, København: Nordisk Forlag A/S 2007.

Joensen, Jóan Pauli: *Fra bonde til fisker*, Tórshavn: Føroya Fornminnisavni 1987.

”Opfindelsen af det færøske folk, kultur og nation”, i: Daniel Thorleifsen (red.): *De vestnordiske landes fælleshistorie. Udvalg af indledende Betragtninger over dele af den vestnordiske fælleshistorie*, Nuuk, INUSSUK, Arktisk forskningsjournal, 2, 2003, s. 39-54.

Juel, Axel et al.: *Christian den Tiende, Konge af Danmark og Island: Aarene 1912-1937*, København: Gyldendalske Boghandel Nordisk Forlag 1937.

Jønsson, Bente: *Kronprins Frederiks rejse til Færøerne 1844*, København: Kong Frederik den Syvendes Stiftelse på Jægerspris 2002.

Madsen, Heini: *Færøerne i 1000 år*, Tórshavn: Skúvanes 1990.

Mentz, Søren (red.): *Rejse gennem Islands historie – den danske forbindelse*, udgivet i samarbejde med Det Nationalhistoriske Museum på Frederiksborg Slot, Gads Forlag 2008.

Mikkelsen, Richard: *Færøerne i bankkrisens tegn*, København: Handelshøjskolens Forlag 2001.

Møller, Jes Fabricius: *Dynastiet Glücksborg – en danmarkshistorie*, København: Gad 2013.

Steining, Jørgen: *Færøerne. Fra Amt til Hjemmestyre*, udgivet af Historikergruppen, København: Det danske Forlag 1948.

Thaulow, Th.: *Kong Christian X og det danske Folk, 1912-1937*, København: H. Hagerup 1937.

Thorsteinsson, Jákup: *Et Færø som Færø. Studier i Færøernes forfatningsmæssige stilling i forhold til Danmark 1834-1852*, Aarhus: SNAI – North Atlantic Publications & Aarhus University Press 1990.

Thorsteinsson, Jákup og Sjúdur Rasmussen: ”Rigsfællesskabet mellem Danmark og Færøerne”, i: Ole Stig Andersen et al. (red.): *Folketingets Festskrift*, udgivet af Folketingets Præsidium, København: Gyldendal 1999, s. 491-532.

Wählin, Vagn: "Island, Færøerne, Grønland og det nordiske", i: *Den jyske Historiker, De nordiske fællesskaber – Myte og realitet i det nordiske samarbejde*, nr. 69-70, 1994, s. 38-61.

Ølgaard, Anders (red.): *Færingers – Frænder. Sprog, historie, politik og økonomi*, København: Gyldendal 1968.

Materiale fra H. M. Dronningens Håndbibliotek

Festspil af E. Bruun i anledning af Kronprinseparret Frederik (8.) og Lovisas (Louise) sølvbryllup i 1894.

Avisudklip om Islandsfærden i 1907.

Avisudklip om besøget på Færøerne og i Island 1921.

Avisudklip om Kronprinseparret Frederik (9.) og Ingrid's besøg på Færøerne og i Island 1938.

Internet

[www.bjergstedarkiv.dk/wp-content/uploads/... /Oli-Jacobsens-foredrag-d.-22.-feb-2014.pdf](http://www.bjergstedarkiv.dk/wp-content/uploads/.../Oli-Jacobsens-foredrag-d.-22.-feb-2014.pdf)
(12.10.2016)

www.nordlysid.fo/arhundreder+gamle+venskabsband+imellem+faeroerne+og+danmark.html
(13.10.2016)

Film

Arne Falk Rønne et al. (instruktør): *Færingernes egen historie: oplevelser fra 1907 til i dag*. Danmark: Substanz 2009. DVD.